

Юлія Горбач

**ЛИСТУВАННЯ АНДРІЯ НІКОВСЬКОГО
З ОЛЕКСАНДРОМ ОЛЕСЕМ (1907–1915)**

У публікації подано взаємне листування відомого українського громадсько-політичного діяча, літературного критика та публіциста Андрія Ніковського з видатним українським поетом і драматургом Олександром Олесем за період 1907–1915 рр. У центрі уваги кореспондентів – творчість самого О. Олеса, реферати та критичні рецензії А. Ніковського на твори багатьох українських письменників, поетів та драматургів того часу, їхнє бачення майбутнього української літератури.

Ключові слова: А. Ніковський, О. Олес, листування, видання, поезія.

Публикуется переписка известного украинского общественно-политического деятеля, литературного критика и публициста Андрея Никовского с известным украинским поэтом и драматургом Александром Олесем за период 1907–1915 гг. В центре внимания корреспондентов – творчество самого О. Олеса, рефераты и критические рецензии А. Никовского на произведения многих украинских писателей, поэтов и драматургов того времени, их видение будущего украинской литературы.

Ключевые слова: А. Никовский, А. Олес, переписка, издания, поэзия.

The publication presents the letters from the famous Ukrainian public and political figure, literary critic and publicist Andrii Nikovs'kyi to the famous Ukrainian poet and dramatist O. Oles' (1907–1915). Correspondents' concern focuses at literary work of O. Oles', summaries and critical articles of A. Nikovs'kyi on works of many Ukrainian writers, poets and dramatists of that time, their vision of future processes in the development of the Ukrainian literature.

Key words: A. Nikovs'ky, O. Oles', the correspondence, publications, poetry.

Епістолярний діалог на початку ХХ ст. був загальноприйнятим способом спілкування між відомими українськими громадсько-політичними та культурними діячами, видавцями та меценатами. Його цінність полягає у неповторному відтворенні життєвого шляху та творчої діяльності кореспондентів, їхніх стосунків між собою та з іншими, як правило, не менш відомими українцями. Листи правдиво діляться з нами тим, про що їх автори вже ніколи не зможуть розповісти. Вони є наче «живими» свідками багатьох подій тієї епохи, коли їх було написано, та важливими носіями інформації про неї.

Запропоноване читачеві листування відомого українського громадсько-політичного діяча, літературного критика та публіциста А. Ніковського (1885–1942) з видатним поетом і драматургом О. Олесем (1878–1944) є одним із яскравих прикладів епістолярію початку минулого століття. Воно охоплює період із 1907 р. по 1915 р. і загалом налічує 34 листи, виявлені у фондах № XV та № 226 Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Вони написані чорним

© Юлія Горбач, 2012

або синім чорнилом від руки на звичайному папері, за винятком одного – від 22 лютого 1912 р., в якому подано адресу редакції «Літературно-наукового вістника». Серед них є також декілька листівок.

Тон написаних листів – дружній, довірливий і свідчить про те, що адресати перебували у добрих стосунках. Пишучи один до одного, А. Ніковський та О. Олесь спершу вживають досить офіційне звернення «вельмишановний добродію», а потім воно змінилося на «вельмишановний», «шановний», «дорогий», «коханий товаришу». Серед тем, письмово обговорюваних, – творчість самого О. Олеся, реферати та критичні рецензії А. Ніковського на твори багатьох уже відомих, а також молодих українських письменників, поетів та драматургів того часу (О. Олеся, І. Франка, М. Старицького, О. Кобилянської, Г. Хоткевича, Г. Чупринки, Х. Алчевської та ін.), їхнє бачення майбутніх процесів у розвитку української літератури. З листів можна довідатися і про деякі подробиці з особистого життя кореспондентів, їхні стосунки з іншими відомими сучасниками та пересічними громадянами, літературні та мистецькі смаки тощо.

Подані нижче листи є інформаційно насиченими, разом з тим, крізь багату палітру різних подій та сюжетів, викладених у них, червоною ниткою проступає особисте захоплення А. Ніковського творчістю О. Олеся. Останнього А. Ніковський вважав «самобутнім і неповторним поетом, у віршах якого читач не знайде переспівів, переробок чи запозичень»¹. Він часто порівнював творчість О. Олеся із творчістю І. Франка і стверджував, що вірші останнього дуже поступаються і змістом, і формою гармонійній та змістовній поезії О. Олеся. Про твори поета, які справили на нього особливо сильне враження, він писав статті, рецензії та критичні огляди.

А. Ніковський сприяв також всебічній популяризації творчості українського поета, якому, на його думку, не було рівних у новій українській літературі. Він намагався познайомити з творами О. Олеся і українську інтелігенцію, і простий народ, у зв'язку з чим переймався високою ціною на першу збірку поезій автора та переконував останнього у необхідності видати листівку з портретом та короткою розповіддю про творчість. О. Олесь, у свою чергу, не дуже схвально ставився до таких наполегливих намірів А. Ніковського популяризувати його персону. Це можна пояснити як природною скромністю поета, так і його невпевненістю у собі: «Видавати портрет варто тільки тих, чия душа зацікавила собою суспільство»². Непросте життя О. Олеся у той період зводилося до пошуків прийняттого заробітку та безрезультатного оббивання порогів різних видавництв; морально виснажлива робота ветеринарного лікаря на київських скотобійнях змушували його думати не про популяризацію свого прізвища і творів, а про повсякденніші речі та про те, як пережити черговий день під «божевільний концерт конаючих» тварин.

Як видно з листів, О. Олесь був людиною настрою і те, що одного дня він категорично не визнавав і заперечував, наступного, будучи в доброму гуморі, міг сприймати зовсім інакше та кардинально змінював

свою думку: «Хочу скористатись своїм божевільним настроєм і дати згоду на надрукування моєї фотографії на картках»³.

У листах кореспондентів часто згадується І. Франко – А. Ніковський та О. Олесь обговорювали його творчість як поета, прозаїка й літературного критика. Виходячи з написаного в листах, можна стверджувати, що на відміну від О. Олеса, який мав тонку та вразливу натуру і дуже переймався критикою своїх творів із боку досвідченого та всенародно визнаного І. Франка, А. Ніковський, будучи ще дуже молодим, зважувався не лише необгрунтовано критикувати поетичні здібності останнього, а й не визнавав його як критика та звинувачував у заздрощах «перед новою й оригінальною [поетичною] силою».

Не менш критично ставився А. Ніковський і до творчості письменника та драматурга М. Кропивницького, якого безапеляційно називав «не більше, ніж сухим сучком в сучасній літературі, котрому давно вже пора одпасти і здати в архив свій трафарет для писання драматичних творів»⁴. Така характеристика М. Кропивницького очевидно була пов'язана із власними новаторськими поглядами на тогочасну українську літературу та поезію, що, як він вважав, повинні демонструвати індивідуальний стиль кожного окремого автора, його самостійність у виборі сюжету та форми написання твору.

Іншим було ставлення А. Ніковського до творчості В. Самійленка, про що також можна довідатися з епістолярію. Прочитавши збірку віршів поета «Україні», він дещо розчаровано ділився з О. Олесем своїми враженнями від неї: «ціла велика хмара неслась по небу на суху і бідну Україну; гримів грім далекий, як регіт когось, сяла блискавка, як гнів Божий, все зітхало і чекало дощу і бурі. Аж ось – хмара повернула круто вбік, зачіпила тільки крилом Україну, побризкала трошки землю і зникла кудись – далеко, може на віки»⁵. Визнаючи безперечний талант та чесність В. Самійленка, його працелюбство та наявність усіх задатків, щоб посісти високе місце в українській літературі, він з жалем писав про життєві обставини, які стали цьому на заваді, а саме – неможливість займатися виключно творчою діяльністю, невміння спрямувати свої здібності у правильному напрямку, негідне оточення поета, яке хвалило його слабші твори та не помічало справжніх шедеврів.

Скільки тривало листування між двома відомими українцями та з якого часу вони були знайомі, точно сказати важко. Виявлений і поданий нижче епістолярій датує початок їхнього спілкування січнем 1907 р., коли А. Ніковський, виконуючи обов'язки книгаря одеської «Просвіти», повідомив О. Олеса, що книгарня товариства отримала для продажу 135 примірників його першої збірки поезій «З журбою радість обнялась». Останній із виявлених листів – лист О. Олеса – належить до 1915 р.

Серед дослідників, які вивчали та частково опублікували листування А. Ніковського з О. Олесем, є усього декілька прізвищ – Неврлий М. О.⁶, Лисенко І. М.⁷ та Середенко Ю. В.⁸ Це пояснюється тим, що на відміну від О. Олеса, життя та творча спадщина якого почали вивчатися дослідниками ще за його життя⁹, ім'я А. Ніковського як українського національного

діяча, одного із засновників і керівників Центральної Ради, тривалий час замовчувалося і його громадсько-політична та культурно-просвітницька діяльність почали вивчатися з відновленням незалежності України¹⁰.

У публікації листів упорядник намагався зберегти особливості авторського написання, без втручання в правопис і лексику. Авторські підкреслення виділено курсивом. Мінімальні правки внесено в пунктуацію. Скорочення розкрито у квадратних дужках. Помітки упорядника подано курсивом у круглих дужках. Нерозбірливо написані слова позначено [...]. Про сюжети, осіб та видання, які згадуються у листах, детальніше зазначено у коментарях.

¹ *Василько Ан.* Бібліографія. [Рец. на кн.]: Іван Франко. Учитель: Комедія в трьох діях. – К., 1911. – С. 76 // Рада. – 1910. – № 285. – 16 дек. (29 груд.). – С. 3.

² ІР НБУВ, ф. 226, № 168.

³ Там само, № 169.

⁴ ІР НБУВ, ф. XV, № 2036.

⁵ ІР НБУВ, ф. 226, № 166.

⁶ *Неврлий М. О.* Олександр Олесь: життя і творчість. – К., 1994. – 173 с.

⁷ Поет з душою вогняною. Олександр Олесь у спогадах, листах і матеріалах / упоряд., передм. та прим. І. М. Лисенко. – К., 1999. – 222 с.

⁸ *Середенко Ю. В.* Творча спадщина А. В. Ніковського як джерело дослідження громадсько-політичного та культурного життя України першої третини ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 2008. – 20 с.

⁹ *Миропільський [Зайкін] В. О.* Олесь. З приводу 30-ліття його літературної творчості (1903–1933) // Дзвони. – Львів, 1933. – № 1. – С. 24–33; *Лащенко Г.* Поетичний шлях Олеся // Пороги. – Буенос-Айрес, 1956. – Ч. 72/75. – С. 27–35; *Адаменко А.* Архів О. Олеся (Кандиби) // Збірник оглядів фондів відділу рукописів. – К., 1962. – С. 19–28; *Вергун І.* Сім'я Олесів у Ржевніцях (1927–1935 рр.) // Визвольний шлях. – 1975. – № 3. – С. 373–375; *Денисюк І.* Невідомі матеріали зі спадщини Олександра Олеся // Українське літературознавство. – 1990. – Вип. 55. – С. 139–142; *Лисенко Н.* З еміграційного архіву О. Олеся // Хроніка-2000. – К., 1999. – С. 51–69; *Вона ж. О.* Олесь. Опис фонду // Спадщина. Літературне джерелознавство. – К., 2007. – Т. 3. – С. 374–438 та ін.

¹⁰ *Верстюк В., Осташко Т.* Діячі Української Центральної Ради: біографічний довідник. – К., 1996. – 254 с.; *Никанорова О.* Ніковський // Урядовий кур'єр. – 2000. – № 114. – С. 8–9; *Веденєв Д., Шевченко С.* Комісар Києва, який став міністром УНР // Українські Соловки. – К., 2001. – С. 127–132; *Горбатюк М.* Андрій Ніковський – редактор газети «Нова Рада» // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-у ім. М. Коцюбинського. Серія: Історія. – Вінниця, 2006. – Вип. 11. – С. 150–159; *Середенко Ю.* Джерельне значення публікацій Андрія Ніковського в газеті «Рада» // Історичні засади українознавства: зб. наук. пр. / НДІУ. – К., 2007. – Т. 16. – С. 200–208.

№ 1

А. НІКОВСЬКИЙ – О. КАНДИБИ

23 січня 1907 р.

Вельмишановний добродію!

20 січня одержали від Вас 135 примірників Вашої книжки¹. На мою думку така сила книжок у нас не розійдеться. За послідні два роки публіка привикла більше до дешевеньких книжечок, а особливо у нас в «Про-

світі»², яка складається переважно з середніх верств суспільства та робочих. Приходиться дуже жалкувати, що книжка Ваша видана так, що її матимуть небагато людей³. А зміст її переважно такий, що було-б дуже бажано, щоб читали і прості люде. Я, власне, остільки захопився Вашими творами, що маю на думці прочитати реферат про Ваші твори. Реферат призначено на 3-є лютого. Тим-то й я звертаюся тепер до Вас – допомогти мені в цій справі і надіслати мені де-які автобіографічні відомости, бо вони необхідні для реферата; мені здається, що одного тільки критичного нарису буде мало. Окрім того, після реферата хочу написати рецензію на Ваші твори.

Все це мені хочеться зробити через те, що вірші Ваші страшенно подобаються мені і в новій українській поезії я не можу назвати їм рівних. Окрім того, я як книгарь т[оварист]ва «Просвіта», дивлюсь на мій реферат і з практичного боку: книга Ваша буде розходитись в більшім числі, ніж тепер. От через все це я дуже і дуже прошу Вас, шановний авторе, допомогти мені в тім, щоб реферат вийшов докладнішим.

Сподіваюся, що Ви мені не одмовите в моїм проханні і пришлете матеріал не пізніше як 30–31 січня.

Поважаючий Вас і повсякчас готовий до послуг

Секретарь Т[оварист]ва

Ан[дрій] Ніковський

Р. С. Книгу Вашу ми приймаєм на комісію і здамо на комісію також і в одеські книгарні по 10 прим[ірників].

Ан[дрій] Ніковський

Пишіть, будь-ласка, по адресі:

Одеса, Софійська, 30.

«Просвіта», для А. Ніковського*.

ІР НБУВ, ф. XV, № 2023, арк. 1, 2. Автограф чорним чорнилом.

№ 2

А. НІКОВСЬКИЙ – О. КАНДИБИ

16 березня 1907 р., м. Одеса

Вельмишановний добродію!

Реферат про Ваш збірник я читав 10-го лютого і кажуть, що це був самий кращий зо всіх моїх рефератів в «Просвіті». Насамперед я спромігся, щоб всі декляматори в той вечір читали виключно вірші з Вашого збірника. І це мало своє значіння: більшість кращих річей була прочитана в оден вечір і це сприяло тому, щоб уявлення про нового поета було досить повним.

На реферат я свій дивився так: не час ще говорити певного слова про нового поета, але треба звернути увагу публичности, треба мало ос-

* На звороті олівцем написано, найвірогідніше, рукою О. Олеся:

Невже квітки твоїх очей

Ніколи не зов'януть?!

Адже ж вмирає все, й вони повинні вмерти!

віченим людям вказати найголовніші риси напряму і талану поета. На мою думку, це дуже велика помилка, що ціна збірника така висока; можна було видати далеко дешевше і простіше: треба щоб читали Ваші поезії й прості люде – я давав для спроби декільком робочим і на їх робить таке-ж вражіння і також подобається Ваша поезія, як і інтелігентам.

Реферат мій не надішлю Вам; бо він зложений конспективно і призначався не для читання, але я по нім оповідав і користувався ним, як схемою. Проте визначу план його, головні пункти:

«О. Олесь – новий український поет!»

Історія нового українського письменства, власне поезії, за послідні 7–8 років. Декадентський напрям. Представники його: Г. Хоткевич, О. Кобилянська і інші. Зразки їх творів. «Надхмарна» поезія. Весь всесвіт обертається коло одної людини і піднесення, і поширення образу і змісту людини до надзвичайної міри. Усунення від «щоденної, бруталної» юрби і життя тільки серед своїх почувань. Ненатуральність більшости творів сього напряму, незрозумілість, і здебільшого відсутність змісту: стремління до естетичности переходить міру і робиться зрозумілим хіба тільки самим авторам. Висновок такий: *Поезія небагатьох і з нашого погляду без змісту.*

Другий тип українського поета сучасного. Поет-публіцист. Проза і незахована тенденція в віршах. Прикладом може бути І. Франко. Чудовий публіцист і видатний вчений – в своїх віршах пне наперед тенденцію, сам коментірує свої поезії; грубо кажучи, підписує свої твори: «се лев, а не собака»; надає творові силоміць те, чого йому не вистача. Тим часом, як в правдивім, поетичнім творі провідна думка сама почувається, в робленім, ненатуральнім – її автор висуває, накидає читачеві. Найкращім порівнянням можна взяти вірші Олеся і Франка на одну і ту-ж тему: про журбу і радість. У Франка:

«Два сусіди жили поруч себе рядом,
Сей весілле справляв, а другий похорон.
В одній хаті ридання і плач над мерцем,
В другій хаті музика і спів над вінцем.
Тут на нари мертвого кладуть і голосять,
Там до шлюбу рушають і дари виносять.
Одним шляхом везуть і труну й молодят,
Один піп погребя і буде шлюб їм давать.
І веселі й сумні вернуть з церкви ураз,
І певнісько сі й ті спільно вп'ються за час.
Се не казка, брати, тільки образ мабуть,
Як у парі в житті смутки й радощі йдуть.
І сі й ті до одного кінця нас ведуть»⁴.

А з другого боку вірш Олеся:

«з журбою радість обнялась»⁵. Порівняння цілком невігідне для першого. Тим часом, як у одніх поетів нема змісту, а других зміст переважає

над поезією і знищує її – у Олеся все складається в надзвичайну гармонію. За розділ в творах Олеся я взяв його вірш:

«Як зграя радісна пташок,
Легкі і сніжно-білі,
Пісні мої під небом десь... і т[ак] д[алі]
Та час, проносячись, бризнув
На їхні крила *крови*».

Поет надзвичайно чистої поезії, поет любови у природі і в людях в тяжкий час не одвертається од своїх братів і призначає свої поезії для ран нарідних («хай кожна рима рани обмива»⁶...) свій біль, свої муки призначає народу («я більше не плачу»...)⁷. І сила його гніву «на катів і зрадників лихих»⁸ нагадує Шевченків гнів.

В лиці поета Олеся ми бачимо *справжній поетичний* талан, разом з тим, *призначений на народне добро*. Що ж власне до поезії, то в ній переважають по формі вірші нагадуючі народні пісні, і це надає їм надзвичайну красу: «По-над руїнами шумить журливо гай, *ой не шуми мій темний гаю*»; «дві хмароньки плили кудись...»; «Ой, не сійтесь сніги...» і т[ак] д[алі].

Потім розбір багатьох віршів, як зразків і висновок. Висновок такий: ми ще не маєм права прилучати Олеся до того, чи другого гурту письменників, але повинні зазначити те в його творах (надзвичайну чистоту поезії і певні симпатії до народу, до братів своїх...), що при таких розвитку, який уже тепер можна помітити в збірнику, розів'ється більше і краще і зробиться окрасою нашої літератури і гордістю рідного краю.

Не знаю, чи зробиться Вам з'ясованим мій реферат через цей недотепний конспект. Маю Вас дуже і дуже просити, щоб Ви мені що до суті реферата, одписали і надіслали де-що з того, що по тім чи іншим причинам не ввійшло в збірник.

З щирою повагою до Вас готовий до послуг *Ан[дрій] Ніковський*
Одеса, Софійська, 30. «Просвіта»

ІР НБУВ, ф. XV, № 2024, арк. 3-6. Автограф частково чорним, частково синім чорнилом.

№ 3

А. НІКОВСЬКИЙ – О. КАНДИБИ

1907 р.

*Високошановний товаришу!**

Вибачайте, що задержались з грошима. Вислали-б і більше, та коли-ж іде літо – прибутків майже ніяких. Тому посилаємо Вам за 20 пр[имірників], котрі поки що продані.

Пишіть які умови далі, куди писати і т[ак] інш[е].

* Лист написано на поштовому бланку так званого відрізного купону, на зворотному боці якого зазначено: «Отрезной купон. 22 руб[ля] 50 коп[еек] (сумма перевода). От Книгарні Одеської «Просвіти», Софійська, 30».

Прошу мене вибачити, що досі не одповів на Вашого листа – швидко напишу. Мене цікавить Ваш вірш в ч[ислі] 17 «Рід[ного] Краю⁹» – чим він викликаний?

З щирою пошаною

Ан[дрій] Ніковсь[кий]

ІР НБУВ, ф. XV, № 2025, арк. 7. Автограф.

№ 4

А. НІКОВСЬКИЙ – О. КАНДИБИ

1907 р., м. Одеса

Дорогий товаришу!*

Дуже жалкую, що не одержав Вашого листа. Читав «Тугу за сонцем»¹⁰. Єфремовська рецензія¹¹ мені зовсім не подобається. У Х. Алчевської¹² виблискує у багатьох віршах чималий талан і гарні ознаки сучасної укр[аїнської] поезії. Словом, прочитаю реферат і про твори Алчевської. Не знаю, чи це все її в цьому збірникові. Тоді напишу, як знатиму Вашу певну адресу докладніше.

Одеса. Софійська, № 30. «Просвіта»

Андрій Н[іковський]

ІР НБУВ, ф. XV, № 2026, арк. 8. Автограф синім чорнилом.

№ 5

А. НІКОВСЬКИЙ – О. КАНДИБИ

Липень 1907 р.

Не варто було, дорогий товаришу, звертати стільки уваги на рецензію І. Франка¹³. Він дуже видатний вчений, гарний повістяр і публіцист, але-ж поет з нього такий, як з собачого хвоста – сито. І, як казав мені один його знайомий, він найбільше почуває себе поетом... на превеликий жаль – додаю я. І чого справді варті оті його трактати в віршах, або гумористичні вірші в «Semper tigo»¹⁴. Наприклад, оте його «бодай ся когут знудив»¹⁵ (може читали про якусь панну Ванду¹⁶) така погань, що прямо червонієш, як це буває, коли хто-небудь невдатно пожартує. На мене, принаймні, його вірші роблять таке вражіння, ніби то пише не наш сучасник, а Феофан Прокопович¹⁷. А збірник «Мій ізмарагд»¹⁸? Погані в нього «ізмарагди». Взагалі, своєю різноманітною діяльністю він мені нагадує П. Куліша, але ще вищої духовної організації; проте, поети обидва кепські, краще сказати, нічого поетичного в їх віршах нема. «Соловейко цвірінькає»¹⁹... старий пііта забрав занадто недбалого тону, забувши, що соловейко ніколи не цвірінькає. Щодо думок, то йому можна порадити тільки уважніше перечитати збірник і нагадати йому, що поганій той

* Листівка, на якій вгорі по центру написано: «Открытое письмо. – Carte Postale. Всемирный почтовый союз. Россия. Место для корреспонденции», а з правого боку: «Адрес. Госпо[дину] Александру Ивановичу Кандыбе, студенту Ветеринарного Института, Харьков».

поет, що думки свої читачеві суне в вічі, тенденцію підкреслює курсивом і т[ак] д[алі] – це вже стара істина. Всі добре знають байки Глібова, але ніхто не пам'ятає моралі автора з кожної байки; цікаві його художні твори з життя, а календарні істини забувають дуже швидко. Чи не простежив думок і ідеалів поета, чи не хотів простежити, то вже його, Франкова, провина і чести йому не робить, як критику. Не хотів би я, щоб це була правда – слова одного старого просвітянина, М. Ф. Комаря²⁰, він каже, що своє невдоволення і трохи заздрощі перед новою й оригінальною силою Франко ховає за цим злегка похвальним і злегка недбалим тоном. Це вже, як дивитися з підло-житьового погляду. На мою думку, Франко дивиться на поезію занадто практично і зводить її до ремісництва своїми нехудожніми й риторичними віршами.

Все-таки і тепер проситиму Вас, дорогий товаришу, прислати мені декілька віршів з тих, що не увійшли в збірник, якщо не забракне часу написати.

Чи не ота рецензія викликала Ваш безнадійний вірш у «Рідному Краї»²¹ за цей рік?

Тепер маю обробити свої реферати про Винниченка, Олеся і Стефаніка²² для друку. В одній брошурі будуть три критичних нариси з передмовою про найновішу українську літературу і її типових представників.

Я послав би їх до якоїсь часописі, але мені дуже не подобається київський літературний гурт з його сектантством і спеціалістами в кожному напрямі – словом «парафія». Служби поділені і розмежовані і сторонні приймаються неприхильно. А потім, мені здається, що книжкою окремо краще видавати. Цільність утримується і безпешно од редакторських купюрів; бо справді, в Києві ніколи не дозволять ганити Франкові вірші – цього вимагає традиція та сімейна ввічливість. Грошей на видання багато не треба. По моєму розрахунку, не більше, як 120 карб[ованців]. Маю, невелику правду, надію добути цих грошей. Чистий зиск з видання оберну мабуть на користь Одеської «Просвіти».

Я тут живу на кондиції²³. Дві дорослих учениці у мене, і, на жаль, доводиться багато часу гаяти з ними: треба й гуляти, й вчити, й читати, й заохочувати до читання.

Просив би Вас одповісти мені до кінця цього місяця, бо в перших числах серпня поїду додому.

З щирою пошаною і широким

почуттям стискаю Вашу руку

Анд[рій] Ніковський

Ст[анція] Романкауцы²⁴

Ю[го]-З[ападної] Ж[елезної] Д[ороги]

Мих[аїл] Ив[анович] Занга

для [Андрія Ніковського].

ІР НБУВ, ф. XV, № 2022. Автограф чорним чорнилом.

№ 6

О. КАНДИБА – А. НІКОВСЬКОМУ

19 серпня 1907 р.*

Дорогий Товаришу!

Не знаю – де Ви, сподіваюсь, що в Одесі, куди я послав уже одного листа.

Хотів Вам писати більше, та не знаю адреси повної.

Зараз же я звертаюсь до Вас з проханням.

Коли за літо розійшлось де-кілька моїх книжок²⁵, то, будьте ласкаві, надішліть мені гроші.

Буду Вам дуже вдячним.

Пишіть. В Житомирі пробуду тижнів два, певно не більше. Що нового? Що думаєте робити?

Міцно стискаю руку

О[лесь] К[андиба]

ІР НБУВ, ф. 226, № 162, арк. 1. Автограф чорним чорнилом.

№ 7

О. КАНДИБА – А. НІКОВСЬКОМУ

23 вересня 1907 р.**

Дорогий мій Товаришу!

Тиждень як повернувся з Волині²⁶, радий, що відшукав Вас. Не одержуючи від Вас відповіді, я думав, що адреса Од[еської] «Просвіти» вже друга.

Зараз я хочу Вас дуже просити – вислати мені гроші, коли (крім 20) продавались мої книжки. Був би без меж вдячним «Просвіті», коли б вона дала мені грошей вперед. Міг би побільшати % скидки. Сижу без копійки.

Ваш

О[лесь] К[андиба]

ІР НБУВ, ф. 226, № 163, арк. 2. Автограф чорним чорнилом.

№ 8

А. НІКОВСЬКИЙ – О. КАНДИБИ

24 вересня 1907 р.***

Шановний товаришу!

Ще раз прошу пробачення, що досі не одповів на Вашого листа, але ж даю слово, не мав ніякої змоги. Прошу Вас написати мені Вашу адресу.

Ан[дрій] Ніковський

* Дату встановлено за поштовим штемпелем: «Житомир, почт[овий] телеграф, 19.VIII.07» та зазначено адресу одержувача: «Одесса, Софиевская, 30. Общество «Просвита». Е[го] В[ысоко]р[одию] А. Никовскому».

** Дату встановлено за поштовим штемпелем: «Харьков 23.9.07» та зазначено адресу одержувача: «Одесса, Софиевская, 30. «Просвита». Е[го] В[ысоко]р[одию] Андрию Никовскому».

*** Дату встановлено за поштовим штемпелем: «Харьков, 24.9.1907».

Ст[анция] Романкауцы
Ю[го]-З[ападной] Ж[елезной] Д[ороги]
М. И. Занга для А. Ніковського*.

ІР НБУВ, ф. XV, № 2027, арк. 9. Автограф чорним чорнилом.

№ 9

О. КАНДИБА – А. НІКОВСЬКОМУ

3 листопада 1907 р.**

Коханий Товаришу!

Давно-давно Вам не писав і Ви мені. Я весь «з головою» утонув в інституцькій праці, бо інакше до весни не розв'яжуся з інститутом²⁷.

Чому ж Ви не пишете?

Настрій мій досить бадьорий, хочу працювати і працювати... Пишіть – де Ви, тоді я напишу Вам докладніше.

Міцно і гаряче стискую Вашу руку.

Ваш

О[лесь] К[андиба]

ІР НБУВ, ф. 226, № 164, арк. 3. Автограф чорним чорнилом.

№ 10

А. НІКОВСЬКИЙ – О. КАНДИБИ

1907 р.

Радий був дістати від Вас листа, радий знову почати з Вами розмови, послухати Ваші думки і висловити свої.

Зараз найбільше мені цікаве питання про Самійленка²⁸, бо нещодавно я прочитав його «Україні»²⁹ і ще свіже вражіння від сії дуже «почувальної» книжки.

А вражіння моє таке...

Ціла велика хмара неслась по небу на суху і бідну Україну; гримів грім далекий, як регіт когось, сяла блискавка, як гнів Божий, все зітхало і чекало дощу і бурі. Аж ось – хмара повернула круто вбік, зачіпила тільки крилом Україну, побризкала трошки землю і зникла кудись – далеко, може на віки. Таке приблизно вражіння в мене від книжки Самійленка.

Талант великий, честність ще більша (Самійленко, мабуть, багато працює над кожним віршом), – що ж шкодило сьому талантові зайняти саме високе місце в літературі нашій, що шкодило йому розгорнутись у всю його ширину?

* На звороті дописано: Хочу з Вами порадитись про видання моїх рефератів про Стефаніка, Олеся і Винниченка.

** Дату встановлено за поштовим штемпелем: «Харьков, 3.11.07» та зазначено адресу одержувача: «Одесса, Софиевская, 30. «Просвіта». Его Высокородию Андрию Ніковскому».

Звичайно – життя, обставини. Це насамперед. С[амійлен]ко ніколи не був вільним художником... Він був попереду секретар, статист, а потім поет. Писав він тоді, коли була вільна хвилинка. (Треба було, щоб і «натхнення» як є влучило в сю «вільну хвилину»). Написане складалось в скриню або йшло на підпал печі; само написання не приносило нічого авторові крім невеличкого задоволення в мент творіння. Іскри гасли, а життя сіре, буденне ще більш сьому сприяло.

Вдруге. Сам автор не вибірав, куди направляти свою творчу енергію, і, не цінуючи свого талану, віддавав його таким темам, що аж боляче читати...

А друзі і знайомі Самійленка мабуть були не зовсім інтелігентні, літературно освічені.

Самійленко писав про [...], а товариші його хвалили, сміялись, називали сей стиль шедевром і т[аке] и[нше], зовсім не розуміючи того, що вони роблять гріх, віддаючи його талан в [...] таким дрібницям. І із справжнього поета-сатирика Україна має поета, який не знайшов себе, який написав декілька чудових поезій і досить багато фельстонів. А Самійленко на крилах свого неабиякого талану міг так високо піднести Україну, нищу, покинуту і прокляту Україну.

Менш винен Самійленко, ніж друзі-помічники, що не тільки не дали волі Самійленкові, а мовчки дивились, як конає людина, та часом хвалили за фельстон.

Сам же Самійленко не відрізняв вічного від хвильового і однаково служив і тому, і другому. Таке вражіння у мене від книжки «Україні».

Перериваю листа, допишу сими днями

Ваш

*Андрій Ніковський**

Гроші одержав із «Пр[освіти]». Дякую**.

ІР НБУВ, ф. 226, № 166, арк. 5-7. Автограф чорним чорнилом.

№ 11

О. КАНДИБА – А. НІКОВСЬКОМУ

1907 р.

Дорогий мій Друже!

Вибачте, що берусь за перо тільки сьогодні, таку силу часу і думок однімають у мене інституцькі справи, що і не уявляв собі. Що ж поробиш? Треба кінчати...

Стискую Вашу руку: єдиному Вам вподобався вірш «Моїй матері»³⁰, а всі інші віднесли до нього принаймні байдуже: «ні те, ні се».

Справді, може, він туманно, не ясно написаний, але вирвався цей вірш з глибини моєї душі... Ви його зрозуміли так же глибоко.

* Дописано на правому полі листа.

** Дописано на верхньому полі листа.

Ви підкреслили в своєму листі ті місця, які і мені здавались кращими і головними.

Хотіли Ви написати щось про мої переклади; не пишійте: перекладав лише через те, що оригінал їх був – *білоруській*³¹. Звичайно це єдине в них і цікаве.

Я не хотів навіть, щоб під цими перекладами стояло О. Ол[есь], та Олена Пчілка «невпросима».

А читали Ви, як Іван Франко висловився про мене в рецензії на «Молоду Музу»³²?! Ну, й каналія!... «Олеся, та ще одного інваліда...»³³. От капость! Я від душі сміявся, коли читав цю рецензію, і сміявся без злоби, звичайно.

«Олеся, каже Франко, тільки і турбує: “Хай – щебечуть поцілунки”³⁴... Йй же Богу в цьому не моя вина і Товариші по «Мол[одій] Музі» без мого дозволу, без мого вибору умістили цей віршик. Словом, Франко, як і збрався колись, «знищив»...

Незабаром буде фельетон³⁵ про мою книжку в «Ділі» В. Пачовського³⁶. Уявляю – що напише Франко після нього! Нічого, звичайно, не залишить – все знищить.

Не дивлячись на це, я все-таки інколи берусь за перо і восени, може, видам другу книжечку віршів³⁷, але це зроблю тільки в тім випадку, коли літом буду зовсім вільним і напишу що-небудь величеньке по розміру. Публіка так висловлюється про мене: «віршики-іграшки, нічого серйозного, глибокого, ні одного героя, в якому відбився б світогляд автора, почекаємо: може, підросте, то й порозумнішає»... і т[ак] д[алі].

Що до мене, то я зовсім інакше дивлюсь принципіально на «коротенькі речі». Ну... але мені самому хочеться написати те, чого не вмістити на одній сторінці. На жаль, тільки «героїв» швидко публіка не угледе в моїх книжках.

Декілька днів лежить цей лист нескінченим... Я і забув, що він в столі, й, між іншим, сьогодні думав уже одержати відповідь на нього.

Ви «нас» харківців можете привітати. Єсть у нас «нечто вроде» українського клубу³⁸, де щотижня збирається публіка і досить весело розмовляє, часом співає. Задумала навіть видавати двохтижневий «Початок»³⁹ на один аркуш. Прокинулись і ми, та не знаю чи на довго...

Хоча б Ви вилаяли її де небудь в часописі. Міцно, міцно стискую Вашу дужу руку.

Ваш

О[лександр] К[андиба]

Що з Ів[аном] Льв[овичем] Липою⁴⁰?

Ніколи не відгукується*.

ІР НБУВ, ф. 226, № 170, арк. 16, 17. Автограф чорним чорнилом.

* Дописано на верхньому полі останньої сторінки.

№ 12

О. КАНДИБА – А. НІКОВСЬКОМУ

3 лютого 1908 р.*

Дорогий Друже!

Зараз дуже нуждаюсь в грошах.

Коли «Просвіта» ще продала скількись моїх книжок, то вишліть їх по можливості швидче.

Напишу Вам, мій Голубе, незабаром, зараз вибачте: вчора тільки повернувся з Петербурга, готуюсь до іспиту.

Ваш

О[лександр] К[андиба]

ІР НБУВ, ф. 226, № 165, арк. 4. Автограф чорним чорнилом.

№ 13

А. НІКОВСЬКИЙ – О. КАНДИБИ

22 липня 1908 р.**

На жаль, не можу Вам, дорогий друже, одписати так, як хотілось би – про наші відносини, про літературні настрої – загальні та мої власні.

Як ми зустрілися? Так як може не сподівалися ні Ви, ні я. Ну, та не можу зараз Вам писати, бо через 1½ години їду з Одеси на село одпочивати після з'їзду⁴¹, бо сильно змучений. Через 12 днів повернуся, тоді одпишу. Про гроші скажу книгареві.

Андр[ій] Нік[овський]

Адреси Л. Українки не розпізнав***.

ІР НБУВ, ф. XV, № 2028, арк. 10. Автограф чорним чорнилом.

№ 14

А. НІКОВСЬКИЙ – О. КАНДИБИ

Літо 1908 р.

Сижу собі на селі, одпочиваю од городського гаміру, духоти та метушні. Власне і не слід мені сидіти без діла, бо його де і в якій справі скільки хочете: і університет, і «Просвіта», і громада студентська – ну, та вже по з'їзді все-ж можна трохи одпочити, бо сильно змучений. Село трохи оригінальне – ні одного деревця! Як на долоні. А що гарного, так морський залив Березань⁴² (біля Очакова). Дубком верст за 10 можна податися на острів Березань, де було розстріляно Шмідта⁴³. Його, як розповідають селяне, було таки «в пісок зарито» і в такому місті,

* Дату встановлено за поштовим штемпелем, на якому написано: «Одесса, 3.02.08». На зворотному боці листівки написано: «Одесса, Софиевская, 30. Общество «Просвита». Е[го] В[ысоко]р[одию] А. Никовскому».

** Дату встановлено за поштовим штемпелем, на якому написано: «Одесса, 22.7.08». З правого боку листівки написано адресу одержувача: «Е[го] в[ысоко] б[лагородие] А. И. Кандыба. Общинный переулоч, дача Кирьякова, Ялта».

*** Останнє речення дописано у верхньому лівому куті.

де хвиля промочує пісок на скільки аршин в товщу – мабуть, кості давно вже перегнили. Через могилу було зараз-же перегнано скільки баталіонів піхоти і кінних і таким побитом всякий слід заметено. Ну, та «море хвилями говорить»: ім'я його робиться вже легендарним і селяни навкруги розповідають про «адмірала» Шмида, через років 5 він буде, мабуть, в легенді фігурувати як царський син, що хотів добра народу.

Якось ми перервали наші літературні розмови з Вами, а власне це й єсть ґрунт нашого духовного єднання і близькості. Наша зустріч власне нічого не додала мені до того духовного образу, що склався у мене з іменем Олесь; думаю, і що про А. Ніковського знаєте тепер не більше, чим знали. Мені здається, що потреби побачитись не було і у Вас: хіба мало ми висловлювали самого щирого один одному в листах?

Взагалі зовнішнім я не цікавлюся в людях: ні постаттю, ні голосом, ні манерами, ні привичками – там, де ходить о найчистішу духовну близькість. Пригадуєте собі того студента, що з Вами познайомився в Просвіті? Він мене запитав, що то за їден, що вважає мене за щось порядне в критиці, бо з вигляду Ви йому здалися народним вчителем чи чимсь подібним. Коли почув, що то Олесь, аж підскочив і, як самі знаєте, вилетів доганяти Вас, щоб щось сказати, щоб подивитися, щоб сказати, що його прізвище Слабченко Михайло⁴⁴, що він страшенний прихильник Ваших поезій і т[ак] ин[ше] і т[ак] ин[ше]. На мене, це просто або міщанство, або наївний провінціалізм, або не знати що. Яке могло мати значення те, що він Вас побачив, або назвав себе. Ну й будете знати, що він Слабченко, страшенний гайдамака, написав медальну тему: «Адміністраційний і судовий лад на Україні в XVII ст.»⁴⁵ Більше: він має винайти науку українського права і т[ак] д[алі] і т[ак] д[алі]. Ну, й хотів, щоб Ви знали, що він є на світі, не аби що... А я йому не сказав, хто Ви, а Вам не сказав, хто він. Обіцяє мене за це вбити. Нехай собі.

Чи читали «Терновий вінок»⁴⁶ і як подобається? – Для мене трохи дивним здалося, що Ви не взяли участі в «Терн[овому] вінкові», а тепер навіть радий. Видання розкішне, красне, малюнки орнаментові чудові (виключаючи де-які «символічні» малюнки), – хотілося, щоб така форма заслуговувала на трошки ліпший зміст. Коли-б я писав критичну розправу щодо цього альманаха, то почав-би і поставив в осередок роботи драматичні малюнки М. Кропивницького «Старі сучки і молоді парости». Кропивницький цією драмою зрештою довів, що він таки не більше, ніж сухий сучок в сучасній літературі, котрому давно вже пора одпасти і здати в архив свій трафарет для писання драматичних творів, бо, що колись мало успіх, «в виду подлости положенія» української справи, тепер собі нехай іде десь – нові часи.

Чисто народні драми Кропивницького здадуться ще для народнього театру, але інтелігенція навряд чи буде терпіти його писання, особливо з життя інтелігенції, до яких чогось узявся шановний батько нашого театру.

Сумно навіть читати і помічати, що старий драматург не вигоїв своїх хиб колишніх, але ними лиш набив свою послідню драму.

Про молодих письменників з «Тернового вінка», оскільки вони там репрезентовані, я сказав-би, що вони не більше як «молоді сучки», що незабаром мусять усохнути для літератури, хоч між них є такі справжні поети-таланти, що зарекомендували себе десь инше – инакше. Очевидно, що й редакція Альманаха підсипала свого меду до цієї специфічної куті, задавши поетам тон на тему «Терновий вінок». Х. Алчевська умістила один з може найгірших своїх віршів⁴⁷, – старий по змісту, не оригінальний по формі – та й той в збірникові мені найбільш подобається. В. Пачовський. «Український сміх»⁴⁸ – це вже не нова його поезія чи новеля, чи – як назвати? Сім крапель крові. Ці «сім крапель крові» нудніше за 70 поезій Франка і за всі «поезії в прозі», що заповнили «Терн[овий] вінок». Прямо жаль його та й жаль на його; що так спаскудив тему, з якої можна було збудувати чудову поему. І коли вже наші поети дадуть нам спокій з поезіями в прозі? І. Липа регулярно постачає в кожний альманах 1–2 поезії в прозі, за котрі його можна зненавидіти, хоч він дуже симпатична людина. Оце почав щось розповідати про якусь черепаху⁴⁹. Знов образ, порівнянє досить оригінальне, але ж форма! Важка, надумана, намучена, несамостійна і не індивідуальна – шаблон.

Або Капельгородський⁵⁰ – верзе щось про «море прокляття»⁵¹ та таким, як сам каже, «нужденним голосом», що хоть книжки до рук не бери.

Одне оповіданнячко Б. Лазаревського⁵² – «Уляна»⁵³ має щось відрядного, та нічого нового ні в змісті, ні в формі; проте – прямо одпочиваєш. Навіть завше гарний і теплий талан М. Чернявського⁵⁴ нічого порядного на цей час не дав. «Моє слово»⁵⁵ Стефаніка не задовольнило мене зовсім: трудно навіть пізнати Стефаніка.

Десь далі поговоримо з Вами про літературні гуртки. Гурт де хочете гарний, а для поета, письменника нічого гарного не дає. Мені якось здалося, ніби Ви увійшли в якийсь письменницький гурт, я вже й не пригадаю – коли й як; щось ніби галицькі музики заклали гурток українських поетів в цей рік чи що. Мені здається, що, не дивлячись на широкі переживання, що трапляються в Ваших поезіях, поет Олесь, а почасти усякий сучасний широкий поет, все-таки глибоко індивідуальний і його настрої, і думки зріють в самотині, самотійно, без відбитку впливу якої-небудь спільности, солідарности тощо. Подивіться на наших декадентів – що зробила з них «метерлінковська» школа: перевела їх на один шаблон. До речі зауважимо, що Метерлінк⁵⁶ давно сам зрікся своїх теорій і написав «Монну Ванну»⁵⁷, яка і зробила йому славу. Згадайте М. Старицького: був придворним поетом київського гуртка українців 70-х років і писав нещирі і зовсім непоетичні вірші. А потім де далі, то ліпше, коли воно виривалось у нього незалежно од «пануючих поглядів гурта». Ось Вам один з останніх віршів Старицького:

«О поклади лілеї рук
На мої очі вже слабії.
Хай духом зрину серед мук,

І знову я побачу мрії –
Крізь квіт лілей!»⁵⁸

(Цітую на пам'ять і, мабуть, переплутав) кінця не пам'ятаю; але раджу Вам відшукати цей вірш в «Терновому вінкові». Придивіться (окрім цієї поезії) посліднім поезіям Старицького, – мусите зауважити, що сучасна поезія українська (щира поезія) прямо наслідує Старицького. А ці «лілеї рук» – це ж прямо сучасному поетові личить така «екзотика», та й то в ліпшій вигляді. Для мене перехід од поезій Старицького до Ваших мало чим помітний, коли ще зробити відповідну групіровку. Та й у Шевченка (на злість Шелухину)⁵⁹ можна найти багато щирої чистої поезії («За сонцем хмаронька пливе» і багато інших), та й вся його поезія суто індивідуальна (Перебендя, бодай) – поет «хімерний», свавільний в виборі сюжета і виборі форми. А Франко, Шелухин і інші (Гринченко) збилися на програмову лірику. Вони іноді й кажуть, що у Шевченка єсть програмові поезії – «Посланиє»⁶⁰ напр[иклад]. Та в «Посланії» жодних вказівок доточних немає, це вигук пророка, вчителя, але ж нічого нового великий учитель не говорив і не хотів очевидно сказати, окрім добре відомого «обнімітемо найменшого брата»* і «учітеся, брати мої».

Він «Посланиєм» постановив суворий засуд минувшині, заглянув в сучасність та й її засудив. Правда, йому б і зараз довелося те саме сказати хоч почасти, бо та програма наших українофілів нічому не навчила, окрім того, щоб плакати в своєму кабінеті над тим же «Посланиєм». А обіймів з найменшим братом залежність по службі не дозволяла. Шевченко поет і 1000 раз поет. А от політичного, правдивого і великого вчителя свого – Драгоманова не хотіли знати. Од Шевченка до Старицького, од Старицького до наших днів – це епоха історії української поезії. Але скільки «поетів» істориків доведеться зі своєї історії викинути!

Я розбазікався, хто його зна по що й за для чого; але з Вами радий говорити, тим більше, що могли би здається наговоритися в Одесі, та ба! – не вийшло.

Тепер чекаю од Вас листа і вже восени або зимою другого тому Ваших віршів. Пам'ятаєте іронічну увагу Франка «почекаємо другого тому». Але я власне за «думки» не боюся, бо то Франко для чогось сплів таку нісенітницю, яка не має жодної підстави та й взагалі щодо божевільних лиш може мати основу – чекаю лиш ще поезій, головне в тому самому стилі, *бо стиль робить поета*, а що в цих поезіях буде ще поступ, бо за це ручиться молодість.

Ваш

Андрій Ніковсь[кий]

Вибачайте за недоладний лист. Але зараз мені заважко систематично думати.

Р. С. Гроші незабаром книгарь вишле.

Анд[рій]

ІР НБУВ, ф. XV, № 2036, арк. 23-28. Автограф чорним чорнилом.

* У Шевченка «обніміте».

А. НІКОВСЬКИЙ – О. КАНДИБИ

2 лютого 1909 р., м. Одеса

Дорогий товаришу!

Нарешті я стороною розпізнав Вашу адресу (У «Раді»⁶¹ – в листуваннях редакції) і дуже радий і дуже вагаюсь тим-же часом.

Якось наше листування ввірвалося, а через що саме – не знаю. Я не одповів на Вашого посліднього листа, але ж на Ялту тоді було пізно писати, а иншої адреси я не знав.

Отже пишу до Вас. Не буде охоти у Вас одповідати – не одповідайте.

Ваша послідня поезія (в І кн[изі] «Л[ітературно]-Н[аукового] В[істника]»⁶²) – «На чужині»⁶³ мене якось так підхопила й підняла, що от «не можу мовчати» і – бачите, пишу; хочеться говорити. Коли я читав цю пісню моїй дружині⁶⁴ (а я восени одружився), то в неї сльози на очах помітив, і мене щось так зворушило і рвонуло з середини – хто його зна чого. Не тому, що мені було сумно, або я щось таке в своїй долі побачив – о, ні! А вже така сила в цьому місці... «А змучена, засмучена, мов з нелюбом заручена»⁶⁵ – в цьому несподівано-прекрасному переході стільки *пісні*, стільки мелодії, стільки музики! Отої знайомої, рідної, глибоко-української мелодії; її я чую, думаю, що кожен мусить яскраво відчувати якусь прекрасну мелодію; але годі цю пісню перекласти на музику, і тут ніякий Лисенко не допоможе, і мелодії, що брениць в цій пісні, ніхто не передасть, бо в ній *весь* дух української пісні. «*Забута і загублена пісня, що кожен знає, а не чув ніхто*» – ось Вам мелодія цієї Вашої пісні, такою вона уявляється мені.

Я все готую уривки для будучої моєї статті про Олеся, але тим часом усе одкладаю; нехай вийде 2-й том⁶⁶, нехай виношу ще її під серцем. А поки що готую дещо до друку в «Раді». Оце роблю над Черкасенком⁶⁷, пістрявим письменником сучасності, що має гарні заміри, іще кращі думки – словом, напрямом найсимпатичніший, але брак *стилю власного*. І «під кого» цей письменник не пише! І під Скитальця⁶⁸ («Дзвін», «Шахтарь»), і під Горького («Хуртовина»), і під Метерлінка («Жах», «Повинен»), – на всі стилі, на всі літературні манери людина калічить себе, а сам иноді дуже талановитий і гарний і все-ж не може без переробок.

Мені дуже хотілося б мати ту Вашу поезію⁶⁹, що не могла вийти в київському виданні «Л[ітературно]-Н[аукового] В[істника]» – якби Ви мені її надіслали? Був би дуже вдячний. І ще одне прохання – другий том Ваших творів одержати од Вас самого.

Хотів би Вам писати ще та ще (напр[иклад,] про газетну Вашу діяльність, що мене дуже цікавить і турбує, про Вашу п'єсу...) та не знаю, чи хочете далі вести листування, чи воно в нас піде, як і колись, чи маєте настрій, чи «ми ще зійдемось знову»⁷⁰...

Чекаю другої книжки «Л[ітературно]-Н[аукового] В[істника]», щоб писати про «веселеньку критику» Г. Хоткевича⁷¹.

Ну, годі! Як відповісте, тоді докладно писатиму.

Андр[ію] Ніковськи[й]

Одеса, Успенська, 62.

ІР НБУВ, ф. XV, № 2029, арк. 11, 12. Автограф чорним чорнилом.

№ 16

А. НІКОВСЬКИЙ – О. КАНДИБИ

15–18 лютого 1909 р.

От дуже добре, що можемо говорити, як раніш. М. Грушевським Ви мене перелякали просто. Ну, припустім, що він запросить мене до співробітництва, але ж я не одважуся виступити у «Вістнику», бо дуже непевний своїх сил, бо боюся, що мало готовий для *одповідального* виступу. В «Раді» я пишу, писав критичні статті, готую іще дещо, але в щоденній часописі *одповідальности*, бачите, менш, як в місячнику; для «Л[ітературно]-Н[аукового] Вістника» ґрунт у мене слабкий, а полеміки, це вже я серйозно кажу, страшенно боюся, бо мені жах остобісіли С. Єфремов, Горленко⁷², публіцисти «Слова»⁷³ з своєю полемікою, що не хотів би встрявати в якусь взагалі полеміку. Полеміка дуже добра іноді справа, дуже потрібна, але в нашій пресі вона зараз *неможлива*, бо вже спокійний об'єктивний тон надовго загублено нашими журналістами. От дивіться – А. Горленко – писав свої «Петербурзькі листи»⁷⁴, – і нічого; а як убрався в реп'яхи полеміки, то вже щасливо не виліз із неї; я власне не знаю, що саме трапилось в самій редакції «Ради», але статей А. Горленка щось давно вже не видати. Думки його про «Слово», я напр[иклад,] поділяю, у мене єсть матеріал, що міг би виявити редакцію цього органу в дуже негарному світлі – навіть, але краще дати всьому тому спокій. С. Єфремов в послідній статті про «Будучність»⁷⁵ справедливо обурюється, але ж надто *грубо* лається – і це вже не гаразд. (Дуже радий, що не бачив Вашого ім'я серед співробітників цієї часописі («Будучності»⁷⁶), яка уявляє власне притулок всіх ображених «талантів»).

Правда, що та критика, яку бачимо на сторінках «Л[ітературно]-Н[аукового] В[істника]» не може задовольнити. Послідня стаття Г. Хоткевича⁷⁷ переходить всякі межі щодо нестриманости, розвязного тону і одсутности бодай примітивної студії. Г. Хоткевич очевидно заздрить лаврам К. Чуковського; але, який не є К. Чуковський, але ж він більше-менше оригінальний, а Хоткевич і собі взяв тон «веселого критика», а вийшло хто його зна що.

Зараз готую реферат «Українська критика й молоді автори». Маю розглянути в перспективі українську літературу без критики, а потім народження й діяльність нашої критики; відношення критики до наших кращих авторів. Нарешті, моя думка зводиться до того, що поки що ми не маємо порядної критики, тим часом як література у нас єсть.

18/II – [19]09 р[оку]

Оце зараз скінчив реферата в «Просвіті». Як опонент виступав І. Л. Липа. В поглядах на літературні напрямки ми з ним сходимося, а що-

д[о] критики – тим паче. І де таки наша справжня літературна критика? С. Єфремов – сила; але однобока і з художнього боку надто мало дає. Г. Хоткевич має деякий хист, але ж поверховний фелетонний тон все псує. А тим часом – треба студій.

Щодо Вашої газетної роботи, то одним днем раніше я трохи вагався. Але після «Яка краса: відродження країни...» (Рада. Ч[исло] 37)⁷⁸ думаю, що всі ті фелетони нічого не варті в порівнянні з цим посліднім віршом. Якось Ви писали про нашу продукцію, про те, що є у нас багато видатних поетів і драматургів, що пропадають в безвісти через те, що нема видавців і т[ак] д[алі] і т[ак] д[алі]. Тон бадьорий, оптимістичний і т[ак] ін[ше]. Я уявляю собі якусь статтю про сучасні песимістичні настрої, де було б доведено докладно, що зараз наш рух має багато сили, що має багато і потенціальної і кінетичної енергії, і т[ак] д[алі]. Припустім, що таке написали б Ви, цифрами навіть довели, що надії на будучину можуть бути найкращі, припустім, що Ви зробили б вражіння на багатьох песимістів і т[ак] д[алі]. Але ж, що б воно все уявляло з себе в порівнянні з: «Чайки, чайки, годі, не треба плачу... коли...»⁷⁹. В цій поезії є дужий широкий синтез, куди 1000 раз можна убгати всі то ті гарні й переконуючі статті. Ця поезія (в ч[ислі] 37 «Ради») живе й житиме, а всяка хороша Ваша стаття живе й житиме 1 день. Публіцистика страшний ворог поета. Коли вона улізе потім в його поезію – годі її виперти звідти. І. Франко. Безперечно поет. І – ох, як тяжко відшукати того поета поза всією тією публіцистикою, що поналіпала скрізь майже у нього, в кожному рядкові й межі тих рядків. Хіба не помічає Франко і чи може він тепер це помітити? – ніколи, бо все те з ним зжилося, увійшло в його істоту і він сам зараз уже *такий* поет, поет-публіцист, тобто дуже мало поет він є.

Поет наших днів не може зрікатися інтересів не то що часу цього, але навіть інтереси дня його обходять і він мусить на них реагувати, скаже, скажімо, С. Єфремов. Добре, це вірно. Але в поезії «Яка краса...» для мене є відповідь на сьогоднішнє питання.

Сьогодні у нас чайок дуже багато, скиплять вони на малу продукцію літературну, на слабу пульсацію громадського життя, на підупад наших справ. І на це я їм би одповів цифрами в гіршому разі, а скоріше всього і найбільш переконуючо: «Чайки, тоді не треба плачу... коли я дивний відблиск...»

Я сьогодні в дебатах прочитав цю поезію і пісню «на чужині». Мені треба було довести, що сучасна поезія, котру назвемо страшним словом «модерн», є законна й консеквентна* спадкоємиця і наслідувачка справжньої української поезії. Шевченко як істинний поет був би зараз т[ак] зв[аним] модерністом; Старицький, що почав з некрасовщини, скінчив «Лілеями» («О поклади лілеї рук на мої очі вже слабії...») («Терновий вінок»)).

Справжня сучасна поезія, нехай і в душі модерн – є поезія українська, з залізної необхідності історично-літературного процесу така, яка во-

* Послідовна (з латин.)

на є. О, коли я здибаю якийсь модерн у Черкасенка, тоді я не певен; я зараз шукаю: а під чиїм впливом воно написано? Коли «Intermezzo» в І кн[изі] «Л[ітературно]-Н[аукового] В[істника]» М. Коцюбинського⁸⁰ є декадентщина навіть (хоч це зовсім не декадентщина) – нехай; значить і істинна музика і поезія мусять бути декадентськими. І тут не в декадентстві справа, а лишень в тому, що ця річ справді і є продукт поетичної творчості. Пишіть.

Ваш

Андр[ію] Ніко[вський]

ІР НБУВ, ф. XV, № 2030, арк. 13-15. Автограф синім чорнилом.

№ 17

А. НІКОВСЬКИЙ– О. КАНДИБИ

26 вересня 1910 р., м. Одеса

Дорогий Олександрє Івановичу!

Гурток одеської молоді⁸¹ хоче видати листовну картку з Вашим портретом і скількома словами про Вашу поезію з тої причини, що досі нема Вашого портрета на листовній картці, тим часом, як інші наші письменники різної літературної вартості такої чести дожилися. Я міг би Вам дуже докладно довести – через що є така потреба видати листовну картку, та боюся, що воно в мене вийде не досить тактовно. Коротко кажучи: поет сучасної України повинен бути популярним серед нашого громадянства, і це потрібно не так самому поетові, як тому ж таки громадянству. Наше суспільство треба виховувати навіть в дрібницях культури української, і ця листовна картка – один (правда з малих) з засобів такого виховання. Як стати на такий погляд – то вже нічого непевного для Вашої скромності тут нема, що ми звертаємося до Вас за фотографічною карточкою. У нас все готово: додаю отут листовну картку, з якої побачите, як воно має вийти, бо саме на цих бланках і друкуватимемо. Коштуватиме картка 3 коп[ійки]. Вийде не пізніш, як через 2 тижні після того, як одержимо від Вас карточку фотографічну. Коли не зможете лишити карточку мені – напишіть, будьте ласкаві, на яку адресу Вам її відіслати. Маю надію, що не забарите ласкавою присилкою і тим дасте нам змогу виконати наш намір.

З щирою пошаною

Андр[ію] Ніковськ[ий]

Адреса: Одеса, Конная ул[ица], № 19,
кв[артира] 10. Андр[ею] Васильовичу Ніковському
26/ІХ – 1910 р[оку]

ІР НБУВ, ф. XV, № 2031, арк. 16. Автограф чорним чорнилом.

№ 18

О. КАНДИБА – А. НІКОВСЬКОМУ

8 листопада 1910 р.

*Любий Андрію Васильовичу!**

Чи одіслано Вам мого листа, чи десь він загубився між паперами – ніяк не можу довідатись.

Тому, на всякий випадок, пишу другого.

Ви просите у мене фотографії для карток. Дуже мені неприємно відмовляти, але я ніяк не можу дати своєї згоди. Багато причин. Найголовніша: Портрет мій бачити не являється для громадянства потребою, бо гр[омадянство] мене не знає. (Популяризувати ж себе, реклямувати я ніколи не хотів і не хочу). Видавати портрет варт тільки тих, чия душа зацікавила собою суспільство. Коли Ви будете запевняти мене в протилежному, я наведу Вам два приклади:

1) І досі перша моя книжка, видана в числі 1900 прим[ірників], лежить пластом в книгарнях. (Пропало і роздав декілька сот);

2) Днем з огнем мені доводиться шукати видавців, іноді стримуючи навіть самоповагу...

Не знаю – чи доведеться мені хоч почасти здійснити свої літературні заміри, а написане мені не дає права претендувати на якусь «знаменитість».

Зараз же обставини в мене такі, які не сприяють розвитку мого, скажемо, «хисту». Щодня на моїх очах колеться до 500 свиней, і впродовж 8 годин роспінається божевільний концерт конаючих. Ні, мій друже, я переживаю дуже погані часи.

Мій творчий дух зараз в якійсь агонії. Звичайно до сього немає нікому діла і ніхто не винен в сьому, але мені самому важко.

Та годі!

Ваш

О[лександр] Оле[сь]

Паньковская, 9.

ІР НБУВ, ф. 226, № 168, арк. 11-13. Автограф чорним чорнилом.

№ 19

А. НІКОВСЬКИЙ – О. КАНДИБИ

Листопад 1910 р.

Дорогий друже!

Ось зараз збірався на пошту, щоб послати Вам листа, бо довго не мав відповіді – аж ось маю нарешті.

Я Вам просто скажу, що це велика шкода, що доводиться за портретом до автора звертатися та питати його дозволу. Адже, щоб написати статтю

* На конверті, в який вкладено лист, написано: «Одесса, Конная ул[ица], д[ом] 19, кв[артира] 10. Е[го] В[ысоко]р[одию] А. В. Никовскому».

про твори письменника, не треба звертатися ні за згодою, ні за дозволом. А тут ми позбавлені змоги виконати наш замір. Це вірно, що популярність невелика українського письменника, але з цього слід тільки те, що треба його твори та його особу популяризувати, піднімати на належний йому п'єдестал. Картка тільки допомогла б цьому. Що ж його робити з нашим суспільством, коли воно так повільно зростає, так цупко тримається стану товарячого. Я до Вас звертаюся просто як до Олександра Івановича, котрий має фотографічну картку і права на неї українського письменника О. Олеся, а Ви себе взяли та й розкритикували, і неправильно, бо судити про справжню вартість письменника та його значіння краще можуть читачі, ніж самі автори. Ну, нема чого мені про це розводити, бо Ваша скромність все одно заважатиме Вам як слід мене зрозуміти.

Я написав статтю про «По дорозі в казку»⁸², послав в «Раду». Видавництво «Вік»⁸³ видасть її окремою відбиткою⁸⁴ і картка нам дуже в пригоді була б під цей час. Стаття називається «Вічна казка». Писав її, маючи на увазі напрямок «Ради» і осередок читачів, дечим уже довелося поступитися, але мені важно, щоб справжнє значіння п'єси, вартість її та герой п'єси були підняті в очах суспільства. Тим більше, що рецензія М. Шаповала⁸⁵ просто обурила мене своєю поверховністю та легковаженням героя п'єси та й самої п'єси (виходить, ніби політична байка – алегорія)⁸⁶; що до М. Євшана⁸⁷, то він своїм звичаєм прийшов до «загадки людського серця», нічого не сказавши про п'єсу⁸⁸. Певна річ, я не можу претендувати на те, що моя критична стаття буде гарною, але я мав на увазі, що до творів поетичної думки 1) треба підходити простіше, 2) мати на увазі рівень громадянства, піднімаючи розуміння поезії в ньому повільно, але вірно.

Все-таки я маю надію, що Олександр Іванович не зріче мені прислати карточку О. Олеся. Зрештою, я шкодую страшенно, що Вам доводиться жити в Києві – багато українців бачите, а вони веселого настрою не дадуть.

Бажаю Вам всього доброго.

Ваш

Андр[ій] Ніков[ський]

Конна, 19

ІР НБУВ, ф. XV, № 2037, арк. 29, 30. Автограф чорним чорнилом.

№ 20

О. КАНДИБА – А. НІКОВСЬКОМУ

20 листопада 1910 р.*

Дорогий Друже!

Зараз хочу скористатись своїм божевільним настроєм і дати згоду на надрукування моєї фотографії на картках.

Ваш душею

О[лександр] Олесь

ІР НБУВ, ф. 226, № 169, арк. 14. Автограф чорним чорнилом.

* Дату дописано олівцем.

О. КАНДИБА – А. НІКОВСЬКОМУ*

27 листопада 1910 р.

Глибокоповажний Друже!

Прийміть мій гарячий, гарячий стиск руки від усього мого враженого серця.

Як глибоко Ви відчували мою «Казку», як тонко Ви її зрозуміли.

Я можу сміливо сказати, що ми (і тільки ми вдвох) пережили її з першого до останнього рядка. А мені так хотілось, щоб «Казка», розказана моєю вірою, моєю правдою, моїм переконанням не здалась «набором красивих фраз без внутрішнього содержания» («Театральн[ий] Кур'єр»⁸⁹ рец[ензія] Пахаревського⁹⁰), а була відчута в *повній мірі* хоть єдиною душею.

Я був просто зворушений, коли Ви підкреслили мою ремарку: «Гордо піднята голова, почувасться сила, але помітно як часом хитається його постать»⁹¹.

Фізична стома – природна річ. Сам Христос ходив відпочивать в пустиню і, може, свій занепад Духа і зневір'я хотів пережити один, хотів сховати від людей, – хто знає?!.. Герой моєї «Казки» був у всі моменти з людьми і може в цьому була його найбільша помилка. Спасибі Вам за ті щасливі хвилини, які я пережив, почувши Ваш повнозвучний відгук на найщиріше – голос моєї душі. Знов хочеться зняти крила і піднятися з тієї безодні, в якій я зараз лежу, знов хочеться щось сказати, а нескazanого, закопаного пилом так без кінця багато!

Написав я нову п'єсу влітку. Зараз переписую, власне пишу по конспекту. Зветься вона «Хамом». Від нашої минувшини віс чим величним, високим героїчним, волею, любов'ю. Дійсність – вузость, мішанство, консерватизм. Старий лицар в руках кулака. Ті, що тон задають, – карикатури. Все це навело мене на думку написати п'єсу. Боюсь за неї. Вся вона складається з рівноважних місць, і так важко остатися в межах художності. Думаю, що п'єса викличе масу нападків, недорозумінь і всього іншого. Але так я говорю, як мені здається.

Ваш

О[лександр] К[андиба]

Р. С. Фотографію надішлю сими днями. Колись розкажу Вам, при яких обставинах я написав Вам і Павловичу листи і згодився пустити в «обзор» свою фізіономію.

О[лесь]

ІР НБУВ, ф. 226, № 167, арк. 8-10. Автограф чорним чорнилом.

* На конверті, в який вкладено лист, написано: «Одесса, Конная ул[ица], д[ом] № 19, кв[ртира] 10. Е[го] В[ысоко]р[одио] Андрее Васильевичу Никовскому».

Щиро шановний Друже!

Мушу Вам іще децицію про «По дор[озі] в Казку» сказати, а саме, що далеко не ми тільки вдвох пережили її з першого до останнього рядка. В Одесі є при громаді молоді гурток мови і літератури⁹², який веде я. Скільком я давав прочитати п'єсу – і вражіння було дуже гарне. Але після того як я вказав на деякі особливості «Його», то відношення до п'єси зробилося просто побожним. Читав п'єсу також в гурті скількох неукраїнців, зробив під час читання яких дві-три уваги, щоб думка не збивалася на манівці, – ефект той самий. Але деякі таки дійсно не розуміють п'єси, і для них потрібний був елементарний аналіз п'єси, що я старався зробити в статті. Коли б видавництво «Вік» таки випустило книжку (щось вони баряться з цим, хоч я ніяких відомостей не маю, окрім згоди видавництва випустити відбитку), то для мене це було б гарним з декількох поглядів – а найперше, що громадянство не повинно пропускати без уваги такі п'єси. Л. Пахаревський мене дуже здивував. Я думав, що у нього є трохи більше почуття й ліризму.

Зрештою, сказати всього, що мені хотілося, мені таки не довелося. Я навіть хотів взяти до розгляду мову «По дор[озі] в К[азку]» просто з філологічного боку: по своїй простоті, легкості, універсальності та чистоті вона уявляє великий своєрідний інтерес для питання про (курс) напрямок будування мови літературної. Про цільність не довелося більш сказати – ні одного рядка в п'єсі нема зайвого, а також нічого додати не можна. Ну, та колись, як скінчу університета та ще мене при ньому, дай Боже, не лишать, тоді ще попрацюю над деякими з'явищами нашої літератури.

Шкода, що мало про літературність сказав. А це, по-моєму, страшенно важно. Наше письменство безперечно стає на ноги, воно робиться широкою річкою, чистота води якої нам потрібна як чисте повітря. І от зверніть увагу на такий сильний талант, як Г. Чупринчин⁹³, – стільки сміття в його поезіях, що перестаєш вірити в його силу і користь. Адже поезія – не тільки співи від щирого серця, а література – не тільки місце постачання всіх витворів власної думки, але те і друге суть великої ваги прекрасне «служеніє» людині й людськості. Поетичний образ може і переважно буває «безідейним», далеким від тенденцій настирливої критики, але вся творчість письменника повинна бути чистою й високою, і печать пророчої місії тоді лежить в кожному слові поета. Але Чупринка такий невидержаний, такий легкодухий, самовпевнений та короткозорий, що тільки драгує, коли його читаєш. Почати від того, що випікає на кожні 3 місяці по «томику» (30 стор.) поезій, що пише такою бульварною мовою, що все обіцяє, все загрожує, крутить і розкручує, все оддає і однімає, розпачливо кричить і напружено сміється, жалі, сльози і глибоку задуму над світом і людиною висловлює в танцюристім темпі... а придивившись

іще серйозніше, вчитавшись, вдумавшись в кожний окремих вірш, перш всього бачиш, що ті всі обіцянки та «нова» форма нічого не варті, коли нема пошани до того, що робиш, коли нема отієї літературності. Звичайно, що для тих, кому особисто подобається поезія Г. Чупринки, для любителів такої поезії (це ж уже справа смаку) це нічого не значить. Але я розглядаю з боку широкого літературного значіння, мені цікаво, оскільки той чи інший автор робить історію літератури як громадського організму. Гірше всього те, що поезія Чупринки місцями робить вражіння і подобається. С. Черкасенко оце в «Раді» написав статтю про Чупринку⁹⁴, але, на жаль, найвище ставить у Чупринки те, про що сам співає.

Ось іще щодо Вашої п'єси (що ще недрукована) мені пригадується, що у нас іще на нашу старовину ніхто не глянув так, як Ібсен⁹⁵ на норвежську. Події, факти, окремі історичні особи – це іще знайдете в нашому письменстві, а щодо боротьби думки, щодо життя духа, щодо ідеалів та дійсності минувшини, то цього освітлення наше красне письменство ще не давало. Знов виходить, що тема ніщо не важить, але важно тільки, як поглянути на ту нашу минувшину...

І знаєте що, дорогий друже, Ви кажіть своє слово, не звертаючи уваги на критику та відношення громадянства, нехай несправедливий осуд Вас не дратує та не руйнує цільність Вашої особи, індивідуальності. Якби ми могли поета як слід оцінити та показати йому справжній шлях, то тоді б ми стояли вище за нього. Адже поет відкриває нові шляхи, йде далеко спереду, а громадянство десь пізніше вже ступає в його сліди.

Ваш

Андр[ій] Ніковсь[кий]

ІР НБУВ, ф. XV, № 2035, арк. 21, 22. Автограф чорним чорнилом.

№ 23

О. КАНДИБА – А. НІКОВСЬКОМУ*

22 лютого 1912 р., м. Київ

Високоповажний Товаришу!

Звертаюсь до Вас від імені Редакційного Комітету «Л[ітературно]-Н[аукового] В[існика]» з проханням написати нам такі статті:

- 1) Огляд... «Української Хати» за 12 рік. (В *мартовській*** книжці він піде);
- 2) Рецензію на «Землю» Черкасенка. (Піде в *февральській**** кн[изі]; тому поспішіть);
- 3) Рецензію на «Мораль»⁹⁶ Наш⁹⁷. (На *февраль*)⁹⁸.

* На конверті із вихідними даними «ЛНВ» та поштовим штемпелем («Київ, 22.2.12»), у який вкладено лист, написано: «Одесса, Степовая, 10. Его Высочородию Андрею Васильевичу Никовскому».

** Слово підкреслено червоним олівцем.

*** Слово підкреслено червоним олівцем.

Редакція наперед приносить Вам велику вдячність.

А може, єсть у Вас уже що-небудь готове? Тоді наклейте марки і присилайте, тільки не спізнуйтеся, бо книжка повинна вийти не пізніше 5 фебр[аля].

Чи не могли б Ви, між іншим, Товаришу, давати нам *що-з місяця огляди наших журналів?** Їх зараз стільки, що матеріалу для статті набереться.

Прошу Вас про се повідомити мене, щоб я міг в конторі говорити більш певно.

Поки що міцно стискую Вашу руку, бажаю доброго настрою і добрих сил.

Ваш

О[лександр] К[андиба]

ІР НБУВ, ф. 226, № 315, арк. 1. Автограф чорним чорнилом.

№ 24

А. НІКОВСЬКИЙ– О. КАНДИБИ

6 серпня 1912 р.**

*Вельмишановний Олександрє Івановичу!****

Дуже прошу Вас вибачити мені й повірити, що я дійсно ніяк не міг подати обіцяної Вам статті «Літературне півріччє». Рецензію на «Контрасти» Г. Чупринки⁹⁹ я послав 25/VII. Писав її дуже спішно, тому, може, редакція її визнає слабою. Не знаю, чи не увірилося Вам сподіватися від мене матеріалу. Коли все-таки статтю треба, то я можу дати вже під таким заголовком «На літературні теми» чи що, – про характер укр[аїнської] літ[ератури] за останній час (В. Винниченко, М. Коцюбинський, Леся Українка, О. Олесь, М. Філянський¹⁰⁰...). Коли згода, то напишіть мені, будьте ласкаві, коли останній термін присилки рукопису. Чи не можна, щоб на рахунок мого майбутнього заробітку в журналі мені було вислано «Вістник» з початку цього року, бо я «не встиг» за браком коштів. Всього доброго.

З пошаною Ваш

Анд[рій] Ніковськ[ий]

ІР НБУВ, ф. XV, № 2032, арк. 17. Автограф чорним чорнилом.

* Підкреслено червоним олівцем.

** Дату встановлено за поштовим штемпелем: «Одесса. 6.8.12». Тут же написано адресу одержувача: «Киев, Владимирская ул[ица], № 28. Редакция журнала «Литературно-Научный Вестник». Вид. О. І. Олесь».

*** На звороті листівки дописано: «Адреса: Одесса. Ближние Мельницы, Зоринская, № 12».

№ 25

О. КАНДИБА – А. НІКОВСЬКОМУ

15 серпня 1912 р.*

Високоповажний Товаришу!

Від імені Редакції дякую Вам за рецензію і прошу прислати статтю. Але на IX кн[игу], певно, вона не встигне прийти, бо книжка мусить вийти біля 1 вересня. (Рецензія Ваша піде в IX кн[игу]). Я уже зробив розпорядження, щоб «Вістник» Вам, як співроб[ітнику] був надісланий. Певно Ви його уже одержали.

Будете в Києві, на сей раз час призначте для побачення, бо маю обговорити з Вами велику літературну справу**.

Ваш

О[лександр] К[андиба]

ІР НБУВ, ф. 226, № 316, арк. 1. Автограф чорним чорнилом.

№ 26

О. КАНДИБА – А. НІКОВСЬКОМУ

15 листопада 1912 р.***

Високоповажний Товаришу!

Редакційний Комітет звертається до Вас з проханням написати на 1-шу книжку «Л[ітературно]-Н[аукового] В[істника]» огляд літератури за [1]912 р[ік]¹⁰¹.

Не відмовте повідомити нас завчасно.

За[відувач] редакц[ійного] ком[ітету]

О[лександр] К[андиба]

ІР НБУВ, ф. 226, № 317, арк. 1. Автограф чорним чорнилом.

№ 27

О. КАНДИБА – А. НІКОВСЬКОМУ

24 листопада 1912 р.**

В[ельми] П[ова]ж[ний] Товаришу!

Редакція дуже дякує Вас за згоду написати огляд літ[ературного] життя за [19]12 р[ік]. Рецензія про «Вінок» у нас іде в 12 кн[игу]. А Ви не рецензію мали на увазі?

Ваш

О[лександр] К[андиба]

ІР НБУВ, ф. 226, № 318, арк. 1. Автограф чорним чорнилом.

* На листівці з правого боку поряд із поштовою маркою та поштовим штемпелем («Одесса. 15.8.12») написано: «Одесса, Ближние Мельницы, Зоринская, 12. А. В. Никовскому».

** На звороті знизу дописано: «Коли будете в Києві? Міцно стискую Вашу руку».

*** На зворотному боці листівки поряд із поштовим штемпелем («Одесса. 15.11.12») написано: «Одесса, Степовая, 10. А. В. Никовскому».

4* Поштова картка, на зворотному боці якої написано: «Одесса, Степовая, 10. Е[го] В[ысоко]р[одию] Анд[рію] Ніковському». Дата написання картки встановлена

№ 28

О. КАНДИБА – А. НІКОВСЬКОМУ

22 лютого 1913 р.*

Високоповажаний Андрію Васильовичу!

Вибачте, що відповідаю Вам з таким великим запізненням, але не хотілось робити Вам маленької неприємності.

Річ в тому, що Ваша рецензія з чисто хатніх причин не могла піти в «Л[ітературно]-Н[ауковий] В[істник]». До того ж і ред[акція] де в чім не зовсім погоджується з Вами.

Взагалі ред[акція] вважає «небезпечним» містити гострі крит[ичні] статті на близьких співроб[ітників] свого журналу. Той досвід, який Ви винесли з «Ради», може, допоможить Вам зрозуміти становище Редакції «Вістн[ика]» і не осудити її в певній мірі.

Взагалі життя – така «музика», яку можна слухати лише з ватою в вухах.

Або іди на вічні компроміси, або май тисячі ворогів і будь опльований ними з голови до п'ят.

Щодо оглядів журналів, то ред[акція] давно дала уже Вам *повну* волю. Як знаходите кращим, так і робіть.

Ми чекаємо від Вас першого огляду (за три місяці) в середині марта, щоб в IV кн[изі] уже була Ваша стаття.

Пишіть, будь ласка, рецензії, не згадуючи «пригоди» з рец[ензією] на Ч[еркасенка]. Дуже Вас прошу заспокоїти мене і черкнути хоч два слова на мої листи.

Ваш

О[лександр] К[андиба]

ІР НБУВ, ф. 226, № 319, арк. 1, 2. Автограф чорним чорнилом.

№ 29

А. НІКОВСЬКИЙ – О. КАНДИБИ

25 лютого 1913 р.

Вельмишановний і дорогий Олександрє Івановичу!

Я все-таки не погоджуюсь з поглядом редакції на допустимість критичних статей про своїх співробітників, але й цілком розумію вагу тієї атмосфери, яка примушує хатні причини вважати за щось серйозне. Певна річ, і в редакції «Ради» ці хатні причини грають свою роллю, з сим я знайомий і через се дуже далекий од осуду редакції «Вістника». До забракування рецензії моєї я був трохи підготовлений, бо писав її наспіх, дав більшу загальну передмову і не розглянув п'єси в подробицях. Мій погляд на С. Черкасенка – власне, про його стилізаторство, – склався у мене давно: ще про збірку «На шахті»¹⁰² я читав реферат в одеській «Просвіті». Ну, та се все не має значіння. Мене турбує інше. Се Ваш

* На конверті із вихідними даними «ЛНВ», у який вкладено лист, написано: «Одесса, Степовая, 10. Е[го] В[ысоко]р[одию] Андрею Васильевичу Никовскому». Дату дописано олівцем.

тяжкий зневірений настрій. Атмосфера літературних гуртів ніколи, здається, і ніде не була легкою і чистою, отже жалійте себе, свої нерви, свій світогляд. Дорогий Олександрє Івановичу! Не задавайте собі журбації з дрібними справами і непорозуміннями, станьте вище од дрібної літературної братії. Я знаю, що вороги плюють, і часом може здаватися, що ніби опльовують з голови до п'ят, але згадайте, що окрім центра, з його специфічними літературними відносинами, єсть уже чимала периферія, єсть широкий Ваш український читач і прихильник; подумайте, що таке в їхніх очах, в очах більшости української, О. Олесь як поет, і повірите, що вороги – се такий дріб'язок, який власне і до п'ят Ваших не доплюне.

На Вас лежить зараз складна і одвічна справа завідування редакцією «Вістника». Се почесна і гарна праця, і вона Вам не забудеться. Але вона і дрібна разом з тим, коли зважити Ваше дійсне призначення і Вашу головну працю, як Олесь. Отже, не впускайте сю справу в самі глибини Вашого духа, бережіть себе од суєти житейської.

Бойні – хліб, редакція – кар'єра, а поезія – ціль, щастя, Ви самі.

Не буду більше про се писати, тим більше, що Ви самі знаєте се краще мене. Але я все-таки хотів би, щоб Ви зрозуміли мій настрій, щоб повірили, що не тільки мені, а й багатьом тяжко було би, якби київські відносини виснажили Вашу душу.

Щодо мене особисто, то прошу Вас повірити, що саме неприємне для мене в сій дрібній справі – се те, що вона викликала у Вас кілька слів тяжкого зневірря. А проти Вас і редакції за забракування рецензії у мене нема ніякого недоброго почуття. Значить, і рецензії писатиму і обіцяну статтю пришло. Першу книжку «Вістника» одержав. Бажаю Вам всього доброго

Ваш

Андр[ію] Ніковськ[ий]

ІР НБУВ, ф. XV, № 2033, арк. 18, 19. Автограф чорним чорнилом.

№ 30

О. КАНДИБА– А. НІКОВСЬКОМУ

1913 р.

Високоповажний Андріє Васильовичу!

Сердечне спасибі за Ваше тепле слово, таке... далеке від холодної дійсності. Чотирі роки у Києві – се половина мого життя. Вони зняли з моїх очей окуляри, одняли в мене віру (щоб я дивився об'єктивно) і показали життя таким, яким воно є. Я – живий труп.

Іноді, на хвилинку я роблюсь некрасовським «лицарем»¹⁰³, а потім знову шмарую себе кігтями відчаю або танцюю «танець життя» розпачливий і божевільний. Зійшлись стіни, немає виходу. Останні два місяці я «змагався».

Хотів видати і книжку (друге видання), і по весні на два місяці виїхати куди-небудь на південь, де я міг би «прийти в себе», переглянути папери, закінчити де-що розпочате і видати четверту книжку з мінімумом задоволення. Шукав видавця.

І треба перенести всі ті «уніження», щоб зрозуміти – що значить найти видавця. Я міг би 500 карб[ованців] взяти у банку (коли б здобув ще поручителя), але для мене, як тепло для рослини, потрібне було співчуття. Сими днями після страшної боротьби, поборовши ніяковість, я звернувся приязно до «Тов[ариства] допомоги літер[атурі] і штуки»¹⁰⁴ «Грошей – вельмишановний Ол[ександре] Ів[ановичу], у нас немає».

Я не можу запідозрювати Л[еонтовича]¹⁰⁵ в нещирості, я цілком йому вірю, як вірю і в те, що через два-три тижні на похорон, весілля або що інше комусь другому буде видано *не позику*, як я просив, а просто підмогу. Гроші, коли треба, завжди знаходяться. А звідси висновок, що в глибині душі кожного живе певність, що моя робота, мої книжки і шеляга не варті і нікому не потрібні. Громадський обов'язок українську пресу примушував дурити дурня, що його твори справді щось коштовне, а дурень мучився, що він – делітант, що він не має змоги віддати все життя творчості і серед тиші прислухатись до струн своєї душі. Замовкнути – було б найкраще, але прокляті струни дзвенять. Хотів поїхати в Москву до Ситіна¹⁰⁶, але якось упала уже енергія. В моїх віршах немає юмору, для лубка вони не підходять, а так Ситін їх ніколи не видасть. Губанів¹⁰⁷ видає «малоросійщину», але він прочитає вірші, похвалить їх, як хвалив і д[обродій] Леонтович, і скаже, що для його вони теж «не підходять». Та досить про се.

Може би Ви хотіли дати титул своїм оглядам журналів. Дозвольте, коли лист Ваш пізно надійде, дати – «Наші Журнали»?

15 марта кінчається рік, як я в «Вістнику». Хочеться вийти «в одставку», найти якийсь інший заробіток і одійти далі і від ворогів, і від друзів.

Ваш

О[лександр] К[андиба]

«Діло» тижнів два Вас похвалило (ст[аття]¹⁰⁸ Грицяя¹⁰⁹)*.

Р. С. Ждемо від Вас статті, рецензій, всього чого хочете**.

ІР НБУВ, ф. XV, № 2623, арк. 1, 2. Автограф чорним чорнилом.

№ 31

О. КАНДИБА – А. НІКОВСЬКОМУ

1914 р.

Дорогий Андрій Васильовичу!

Редакція так довго мовчала, що я, лише дякуючи досвіду, не прийняв сього за згоду. Але щасливий випадок зустрічі з Меф[одієм] Ів[ановичем]¹¹⁰ допоміг мені узнати лаконічну, ділову і логічну відповідь Редакції.

«300 – багато, журналу немає ще – немає і авансу». $2 \times 2 = 4$. Ну, що на се можна сказати? Іншого ся логіка поклала на місці, а мене тішить: така твереза нація не пропаде! «Не вмере, не поляже»¹¹¹.

* Дописано рукою автора з лівого боку листа.

** Дописано рукою автора на верхньому полі листа.

А про те, коли б національна справа (наша) стояла серйозно і я грав би якусь роль в літературі, в сім разі я зумів би відповісти, як слід. А зараз мені хочеться... тільки гратись.

І гра дуже проста, як дважди два – чотири. Становляться двоє людей один проти другого й дивляться – хто перший зійде з місця. Гра цілком невинна і нікому нічим не загрожує.

А коли в Пушу?¹¹² Жду.

Ваш

О[лександр] К[андиба]

ІР НБУВ, ф. XV, № 2621, арк. 1. Лист-чернетка, з правого боку в листі розрив, чорнило чорне.

№ 32

О. КАНДИБА– А. НІКОВСЬКОМУ

[1915 р.]

Дорогий Андрій Васильовичу!

В портфелі Редакції «Л[ітературно]-Н[аукового] В[істника]» лишилось три моїх вірша. Дуже прошу Вас передати їх через М[ефодія] Іванов[ича] Павл[овського]. Я не хотів би їх бачити в «Основі»¹¹³, яка вестиметься тим же складом редакційного комітету. В моїх віршиках до нього не з'явилось нічого нового, і, коли я начеб то згодився знову писати в «Вістн[ик]», то се було тільки тимчасово і се можна пояснити лише тим, що «в «Вістнику» не було ніякого матеріалу», і що в мені переміг громадянин співробітника.

ІР НБУВ, ф. XV, № 2622, арк. 1. Лист-чернетка, чорнило чорне, не датований.

№ 33

А. НІКОВСЬКИЙ – О. КАНДИБИ

17 травня 1915 р.*

Вельмишановний Олександр Івановичу!

Тепер остаточно вияснилась справа з «Основою» і в тому власне напрямі, що нічого певного нема. Невідомо, чи житиме журнал, чи ні. Через це заплатити те, що Ви призначили за гуцульську поему¹¹⁴, редакція не може. Так само зле стоїть справа з авансом, бо я бачу, що ніхто з редакції не пристане на аванс од неіснуючого ще журналу. Шкода мені писати Вам про це, але я не трачу надії, що Ви таки дасте з свого портфелю на старих умовах. Редакція дуже і дуже зацікавлена вашими писаннями, але просто не в силі піти на Ваші домагання. Не толкуйте, дорогий Олександр Івановичу, цього як яку небудь неприхильність до Вас, – просто таке становище. Всього доброго.

Ваш

Андр[ію] Ніковськи[ю]

ІР НБУВ, ф. XV, № 2034, арк. 20. Автограф синім чорнилом.

* Дату встановлено за поштовим штемпелем: «Одесса, 17.5.15». Тут же зазначено адресу одержувача: «Киев, Пуца Водица. Его Высокородию Александрю Ивановичу г. Кандыбе».

Високоповажний Андрій Васильовичу!

Несподівано одержав Вашого листа, зміст якого я вже давно знав зі слів Меф[одія] Ів[ановича].

І так – становище журналу теж саме, що було і раніше, – цілком непевне. Звичайно, давати аванс від неіснуючого ще журналу – наївно, але не менш наївно і «уміщати» речі в неіснуючому журналу. І чи не нагадує вся ця історія з журналом старого анекдоту про жида, у якого родився син «такой умный, такой деликатный, такой музыкальный, – только мертвый»?

Почекаємо вже, Андрію Васильовичу, поки питання про журнал перестане бути питанням.

Що до гонорару, то я лишаюсь при своїй гадці. Повірте, що все те, що я пишу, коштує мені більше, ніж я хочу «зідрати». Повірте мені на слово, бо доводити не хочеться. Вважаю, що і всім колегам по перу, в інтересах самої справи, слід побільшити гонорар, відшукавши інші джерела крім субсидій і передплати.

Не смійтесь і не зітхайте: юмор і зітханне можуть бути «надстройками», а не «підвалиною», не змістом життя, а ми завжди «отделяемся шутками» або «пускаємо слезу», коли треба що-небудь розв'язати або розбити.

Чи вимагає від Вас великого напруження всіх національних сил, кожна інтелектуальна сила мусить бути використана і мобілізована. У нас немає спілників (смішно говорити про чудернацьку і неприродну спілку з кадетами), ми одні і всі проти нас. Наша убога культура зрізана по самий корінь і агонізує. Можна скаженіти від жаху. А ми – ми слухаємо стару пісню українізованих міщан і танцюємо під їх розбиту гитару. Ми ківаємо «на знак згоди», коли вони скаржаться на безгріше, на закриті школ, журналів, газет і коли вони роблять важке зітхання, як єдиний висновок з ситуації.

Ні, я спокійно не можу говорити про все це і лише тоді втихомирююсь, коли починаю гадати про свої думки – як про думки патологічні, що ідуть «наперекор стіхії» (українській!?), проти течії нашої каламутної річки.

За відповідь не ображаюсь: вона в повній гармонії зо всією нашою діяльністю. Мені почасті приємно, що не буду друкуватись. З деякого часу виступати на естраду для мене однаково, що йти на шибеницю. Давно уже одпала охота і до друкування. Я не брешу: за 14–15 рік я написав добрих 150 поезій, а з них коли збереглося 15, то й добре. (А що написав я не менш, се може посвідчити стороння людина, з якою я стрічався і читав писане).

Врешті решт кожний з нас дихає і пише для себе, а не для підмостків. (Вільшанський¹¹⁵ – виїмок).

І коли Вам не заважить упрежденне проти мене, коли Ви задумаєтесь над моїм листом, Ви, може, хоч трошки виправдаєте мене.

Ваш

О[лександр] К[андиба]

ІР НБУВ, ф. XV, № 2624, арк. 1, 2. Автограф чорним чорнилом.

¹ Йдеться про першу збірку О. Олеся «З журбою радість обнялась», яка вийшла друком 1907 р. у Петербурзі в друкарні «Работник» накладом 1,5 тисячі примірників. До неї увійшли вірші, написані в 1903–1906 рр. Збірка була видана на кошти, позичені у П. Стебницького. Вона принесла авторові визнання з боку І. Франка, М. Сумцова, І. Нечуя-Левицького, Х. Алчевської, О. Єфименко, С. Русової, які назвали Олеся талановитим ліриком, виразником дум і настроїв першого десятиліття ХХ ст.

² Йдеться про «Українське товариство “Просвіта” в Одесі», яке існувало з 1905 р. по 1 листопада 1909 р.

³ О. Олесь, перебуваючи у скрутному матеріальному становищі, був змушений підняти ціну на свою збірку з 1,25 крб. до 1,50 крб.

⁴ «Притча про радість і смуток» була вперше надрукована в журналі «Житє і слово» (1895. – Кн. 3. – С. 323–324) без заголовка, під спільною назвою «Із чужих квітників. Із Ізмарагда».

⁵ Вірш О. Олеся, написаний у 1906 р., який увійшов до однойменної збірки «З журбою радість обнялась».

⁶ Рядок із вірша О. Олеся «Не слів мені, а стріл крилатих, вогняних!» (1906).

⁷ Вірш О. Олеся «Я більше не плачу» (1905).

⁸ Перефразований рядок з вірша О. Олеся «Не слів мені, а стріл крилатих, вогняних!» (1906).

⁹ Йдеться про вірш О. Олеся «З кримських образів» (Рідний край. – 1907. – № 17. – С. 10).

¹⁰ Перша збірка Х. Алчевської «Туга за сонцем» видана у Москві 1907 р. у видавництві І. Ситіна.

¹¹ *Єфремов С.* Бібліографія. Х[ристя] А[лчевська]. Туга за сонцем // Рада. – 1907. – № 137. – (17 червня (іюня)). – С. 4. Автор рецензії не дуже схвально відгукувався про збірку, зокрема, він писав: «...Чимало віршів у книжці написано на громадянські мотиви, але вони читача не переконують, бо вступні статті по газетах на такі самі теми дужче справляють свою службу, ніж кострюбаті вірші, як от «Нам треба волі і землі».

¹² *Алчевська Христина Олексіївна* (1882–1931) – українська поетеса і педагог, дочка Х. Алчевської та О. Алчевського.

¹³ Йдеться про рецензію І. Франка на збірку О. Олеся «З журбою радість обнялась», надруковану в ЛНВ (1907. – Т. 37. – Кн. 3. – С. 558–561).

¹⁴ «Semper tigo» – збірка поезій І. Франка, видана 1906 р. у Львові. Назва збірки походить від латинського вислову «poeta semper tigo» – поет завжди учень.

¹⁵ Вислів героїні Ванди з поезії І. Франка «Трагедія артистки». Вірш вперше був надрукований в ЛНВ (1902. – Кн. 7. – С. 3–4) під заголовком «На старі теми».

¹⁶ Героїня поезії І. Франка «Трагедія артистки».

¹⁷ *Феофан Прокопович* (1681–1736) – український теолог, письменник, поет, математик, ректор Київської академії (1710–1716), архієпископ Великоновгородський та Великолуцький.

¹⁸ «Мій Ізмарагд» – збірка творів І. Франка (1897).

¹⁹ «...соловейкове цвірінькання...» – вислів із рецензії І. Франка на збірку О. Олеся «З журбою радість обнялась» (ЛНВ. – 1907. – Т. 37. – Кн. 3. – С. 558–561).

²⁰ *Комаров Михайло Федорович* (1844–1913) – український письменник, бібліограф, критик, фольклорист, перекладач і лексикограф.

²¹ Йдеться про вірш О. Олеся «З кримських образів» (Рідний край. – 1907. – № 17. – С. 10), про походження якого А. Ніковський уже запитував автора в одному з своїх попередніх листів.

²² На засіданнях одеської «Просвіти» А. Ніковський виступав з рефератами про відомих діячів української літератури – В. Винниченка, О. Олеся, М. Вороного, П. Барвінського, С. Черкасенка та ін. Про декого з них він писав у «Раді» в рубриці «Лист з Одеси», зокрема, згадував реферат «Батьки й діти в сучасній українській

драматичній літературі» (Рада. – 1908. – № 236. – 16(29) жовтня. – С. 3). Щодо брошури з критичними нарисами, про яку А. Ніковський згадує у листі, то виявити її ще не вдалося.

²³ Кондиція – літнє репетиторство з перебуванням у сім'ї учнів. У листі, очевидно, йдеться про перебування А. Ніковського у сім'ї М. І. Занги, власника підприємства з переробки борошна у Бессарабії.

²⁴ Романкауци – село у Бессарабії.

²⁵ Йдеться про першу збірку О. Олеся «З журбою радість обнялась».

²⁶ О. Олесь часто гостював у Житомирі у рідних своєї дружини В. Свадковської.

²⁷ «...до весни не розвяжуся з інститутом» – з 1903 р. до 1908 р. О. Олесь навчався у Харківському ветеринарному інституті.

²⁸ *Самійленко Володимир* (літературні псевдоніми – Іваненко, В. Полтавець, В. Сивенький, Л. Сумний; 1864–1925) – український поет-лірик, сатирик, драматург, перекладач.

²⁹ Йдеться про другу збірку поезій В. Самійленка «Україні», яка вийшла у Львові 1906 р. з передмовою І. Франка й включала у себе вірші періоду 1884–1906 рр.

³⁰ Вірш О. Олеся «Моїй матері» увійшов до збірки «Будь моїм мечем» (1908).

³¹ Не вдалося з'ясувати, про які саме переклади згадує у своєму листі О. Олесь.

³² *Франко І.* Привезено зілля з трьох гір на весілля. Молода муза, 5. На день 30 липня 1907. Володимирові і Марійці Бирчакам // Літературно-науковий вістник. – 1907. – Т. 40. – Кн. 10. – С. 168–170.

³³ Цитується уривок із такої фрази рецензії І. Франка «Привезено зілля з трьох гір на весілля»: «Тому патентатові в області галицько-руської літератури довелось 30 липня оженитися, і щоб ушанувати той пам'ятний день, змобілізувала «Молода муза» всі свої сили, sechs Mann stark, з додатком українського Олеся і ще одного безіменного інваліда, і випустила отсю книжечку».

³⁴ І. Франко процитував вірш О. Олеся «Хай щечечуть поцілунки...» (1905).

³⁵ *Пачовський В.* «Поезія переломової хвилі» // Діло. – 1907. — Ч. 279. – 26 грудня. – С. 1; Ч. 282. – 30 грудня. – С. 4; Ч. 283. – 31 грудня – С. 4.

³⁶ *Пачовський Василь Миколайович* (1878–1942) – відомий український поет, історіософ і мислитель.

³⁷ Друга збірка віршів О. Олеся «Поезії» (поет мав намір її назвати «Будь мечем моїм») вийшла у 1909 р.

³⁸ Можливо, йдеться про український клуб «Родина», який у 1907 р. у Харкові спробував організувати М. Міхновський і який було закрито жандармерією.

³⁹ Детальнішої інформації про цей часопис віднайти не вдалося, можливо, він так і не вийшов.

⁴⁰ *Липа Іван Львович* (літературні псевдоніми – Петро Шелест, Іван Степовик; 1865–1923) – громадський і політичний діяч, письменник, за фахом лікар.

⁴¹ Є відомості про те, що у 1908 р. А. Ніковський нелегально відвідав Прагу як делегат Всеслов'янського студентського з'їзду від одеського студентства.

⁴² Березанський лиман Чорного моря.

⁴³ *Шмідт Петро Петрович* (1867–1906) – лейтенант, один із керівників Севастопольського збройного повстання 1905 р. Після придушення повстання був заарештований і розстріляний на о. Березань.

⁴⁴ *Слабченко Михайло Єлисейович* (1882–1952) – історик і правник.

⁴⁵ У 1909 р. М. Слабченко за дослідження «Малорусский полк в административном и хозяйственном отношении» дістав золоту медаль, грошову премію і право надрукувати працю в «Записках університету» (Центральний державний історичний архів України, м. Київ, ф. 1235, оп. 1, спр. 752, арк. 10). У цій праці молодий історик на основі великої кількості першоджерел порушив малодосліджені на той час питання політичного і судового устрою Гетьманщини. (Академік Михайло

Єлисейович Слабченко. Наукова спадщина і життєвий шлях. Збірник статей. – Одеса, 1995. – С. 4).

⁴⁶ Літературно-артистичний альманах «Терновий вінок» вийшов у видавництві І. Самоненка у Києві 1908 р. Упорядником був О. Коваленко. До нього увійшли твори Лесі Українки, С. Черкасенка, П. Карманського, І. Личка, М. Шаповала, П. Капельгородського, С. Твердохліба, Х. Алчевської, М. Кропивницького, Л. Пахаревського, М. Чернявського, М. Старицького та інших.

⁴⁷ Йдеться про вірш Х. Алчевської «...Шумлять ялини з їх вічним шумом».

⁴⁸ Йдеться про новелу В. Пачовського «Український сміх» (Терновий вінок. – К., 1908. – С. 173–176).

⁴⁹ Йдеться про оповідання І. Липи «У невідому путь» (там само. – С. 172).

⁵⁰ Капельгородський Пилип Йосипович (1882–1938) – український письменник.

⁵¹ Йдеться про вірш П. Капельгородського «Остання ніч» (Терновий вінок. – К., 1908. – С. 51–52).

⁵² Лазаревський Борис Олександрович (1871–1936) – письменник.

⁵³ Йдеться про оповідання Б. Лазаревського «Уляна» (Терновий вінок. – К., 1908. – С. 155–162).

⁵⁴ Чернявський Микола Федорович (1868–1946) – поет, прозаїк, перекладач, педагог і земський діяч.

⁵⁵ Йдеться про оповідання В. Стефаніка «Моє слово» (Терновий вінок. – К., 1908. – С. 182–184).

⁵⁶ Метерлінк Моріс (1862–1949) – бельгійський письменник, лауреат Нобелівської премії в галузі літератури (1911).

⁵⁷ «Монна Ванна» – п'єса М. Метерлінка (1902).

⁵⁸ Йдеться про вірш М. Старицького «Лорі» (Терновий вінок. – К., 1908. – С. 121).

⁵⁹ Шелухін Сергій Павлович (1864–1938) – правознавець, громадський і політичний діяч, письменник (писав вірші під псевдонімом С. Павленко).

⁶⁰ А. Ніковський називав твір Т. Шевченка «І мертвим, і живим, і ненародженим...» «Посланиєм» (1845).

⁶¹ «Рада» – єдина щоденна газета українською мовою у підросійській Україні. Продовжила традиції «Громадської думки», забороненої російським урядом. Виходила в Києві з 15 вересня 1906 р. до 2 серпня 1914 р. Видавав і фінансував її Є. Чикаленко при деякій матеріальній підтримці від В. Смиренка і Л. Жебуньова.

⁶² «Літературно-науковий вістник» (ЛНВ) – загальноукраїнський літературний і науковий часопис, заснований М. Грушевським, І. Франком, О. Борковським, О. Маковесем. Фактичним редактором першого періоду його існування був І. Франко. Виходив у Львові (1898–1906), у Києві (1907–1914, 1917–1919), у Львові (1922–1932). Видавався часописом Науковим товариством ім. Шевченка. У журналі друкувалися твори українських письменників та вчених. Тематика часопису мала такі напрямки: літературний, громадський та науковий.

⁶³ О. Олесь. На чужині // Літературно-науковий вістник. – 1909. – Кн. І. – С. 76.

⁶⁴ «... моїй дружині...» йдеться про дружину А. Ніковського – Наталю Дмитрівну (дівоче прізвище Христо).

⁶⁵ «А змучена, засмучена, мов з нелюбом заручена» – рядок із вірша О. Олесь «На чужині» (1908).

⁶⁶ Олесь О. Поезії. Кн. II. – СПб., 1909.

⁶⁷ Черкасенко Спиридон Феодосійович (1876–1940) – український письменник, драматург і педагог.

⁶⁸ Йдеться про російського поета і прозаїка Скитальця (справжнє ім'я – Петров Степан Гаврилович; 1869–1941).

⁶⁹ Не вдалося з'ясувати, про який саме вірш О. Олесь згадує у листі А. Ніковський.

⁷⁰ Рядок з однойменного вірша Т. Шевченка процитований неточно (у Т. Шевченка – «зійдемося»).

⁷¹ Йдеться про статтю Г. Хоткевича «Літературні враження: За минулий [1908] р.» (ЛНВ. – 1909. – Т. 45. – Кн. 1. – С. 131–145; Кн. 2. – С. 396–470). Автор аналізує творчість С. Черкасенка, П. Мирного, В. Мови, Лесі Українки та ін.

⁷² *Горленко Андрій* (Піснячевський Віктор Онуфрійович; 1883–1933) – журналіст, громадський діяч, лікар за фахом. Активний учасник Петербурзької української громади. У щоденнику «Рада» публікував репортажі про роботу Державної думи, вів цикл «З невських берегів». Один із ініціаторів заснування органу української фракції в Думі «Рідна справа – Думські вісті». У 1917 р. співпрацював з російськими газетами Одеси, редагував «Одеський листок». На початку 1919 р. емігрував до Відня й заснував там тижневик «Воля», який редагував до 1921 р. Потім до 1923 р. працював лікарем у Братиславі.

⁷³ Очевидно, йдеться про тижневик «Слово», який виходив у Києві з 11 травня 1907 до 1909 р. У ньому активно публікувалися С. Черкасенко, Г. Чупринка, Дніпрова Чайка, П. Тетянка та ін.

⁷⁴ *А. Горленко* «Петербургські листи» // Рада. – 1909. – № 3. – 4(17) січня. – С. 1–2.

⁷⁵ *С. Єфремов*. «З нашого життя» // Рада. – 1909. – № 36. – 14(27) лютого. – С. 2–3.

⁷⁶ «Будучність» – літературно-науковий ілюстрований часопис; виходив у Львові (1909–1910) за редакцією М. Венгжина, надавав свої сторінки Х. Алчевській, О. Олесю, Н. Кобринській, «молодомузівцям». Один із номерів вийшов під назвою «Будучина» за редакцією Х. Алчевської.

⁷⁷ К. Чуковський на той час був чи не найвідомішим молодим критиком. Про Г. Хоткевича див. прим. № 66.

⁷⁸ Йдеться про вірш О. Олеся «Яка краса: відродження країни...» // Рада. – 1909. – № 37. – 15 (28) лютого. – С. 2.

⁷⁹ Рядок із вірша О. Олеся «Яка краса: відродження країни...».

⁸⁰ *Коцюбинський М.* Intermezzo // Літературно-науковий вістник. – 1909. – Кн. 1. – С. 5–15.

⁸¹ Йдеться про заснований українською інтелігенцією 10 лютого 1910 р. одеський «Український клуб». Діяльність його передбачала проведення літературних та драматичних вечорів, читання рефератів тощо. Закритий владою 10 листопада 1913 р.

⁸² *Ніковський А.* Вічна казка // Рада. – 1910. – № 269. – 26 листопада (9 грудня). – С. 2–3; № 270. – 27 листопада (10 грудня). – С. 2–3.

⁸³ «Вік» – українське видавництво у Києві, що діяло в 1895–1918 рр. Засноване за участю О. Лотоцького, С. Єфремова, В. Дурдуківського, В. Доманицького, Ф. Матушевського. Видало 140 назв книг загальним накладом понад 560 тисяч примірників (белетристика, популярні книжки). Особливо цінними є видання творів української класичної літератури та «Антології української літератури».

⁸⁴ У 1911 р. газетна публікація А. Ніковського «Вічна казка» вийшла як окреме видання у серії «Наші справи» видавництва «Вік».

⁸⁵ *Шаповал Микита Юхимович* (1882–1932) – політичний і громадський діяч, публіцист, соціолог, поет.

⁸⁶ Йдеться про рецензію М. Шаповала на твір О. Олеся «По дорозі в казку» // Українська хата. – 1910. – № 9.

⁸⁷ *Євшан Микола Йосипович* (справжнє прізвище – Федюшка; 1889–1919) – український літературний критик, літературознавець і перекладач; започаткував власний напрямок у критиці, заснований на філософії Ф. Ніцше та Й. Фіхте.

⁸⁸ Йдеться про рецензію М. Євшана «Червоні маки» на твір О. Олеся «По дорозі в казку» (Українська хата. – 1910. – № 9. – С. 446–448).

⁸⁹ «Киевский театральный курьер» – щоденна газета, входила у 1908–1916 рр. з програмами усіх театрів. У ній друкувалися статті з питань мистецтва, рецензії, хроніки. Редакція знаходилася на вул. Володимирській, 61.

⁹⁰ Пахаревський Леонід Андрійович (1883 – після 1938) – український письменник, перекладач, актор і режисер.

⁹¹ Ремарку із п'єси О. Олеса «По дорозі в казку» підкреслено в рецензії А. Ніковського «Вічна казка» (Рада. – 1910. – № 269. – С. 2–3).

⁹² У цей час А. Ніковський активно співпрацював з одеською студентською громадою, де, за його спогадами, читав курси мови і письменства в тасмних гуртках шкільної молоді одеських гімназій, семінарій та технічних шкіл (Галузевий державний архів СБ України. – Архівно-слідча справа А. Ніковського. – Дело «СВУ». – № 47757. – Т. 59. – Ч. 3. – Арк. 574 зв.).

⁹³ Йдеться про Чупринку Григорія Авраамовича (1879–1921) – українського поета.

⁹⁴ Черкасенко С. Поезія Грицька Чупринки // Рада. – 1910. – № 276. – 4 (17) грудня. – С. 2; № 278. – С. 2. Зокрема, автор рецензії писав: «...Небагато я знаю віршів у українській поезії, щоб глибиною внутрішнього чуття, вражаючого яскравістю образу, силою вислову зрівнялись з цим «Святом поета»...».

⁹⁵ Ібсен Генрік (1828–1906) – видатний норвезький драматург і поет, автор багатьох соціально-психологічних драм.

⁹⁶ «Мораль» – перша літературна праця Н. Я. Григоріїва (1911). У ній автор намагався з'ясувати генезис і саму суть надприродної, даної божим явленням, людської моралі.

⁹⁷ Йдеться про Григоріїва Никифора (псевдоніми Г. Наш, Григорій-Наш, Григорій Наш; 1883–1953) – громадського та політичного діяча, публіциста і педагога.

⁹⁸ Жодна із трьох публікацій, замовлених О. Олесем А. Ніковському від імені «Літературно-наукового вістника», у 1913 р. так і не вийшла. Натомість у 1913 р. в «ЛНВ» було надруковано інші його статті.

⁹⁹ Ніковський А. Рецензія на збірник Чупринки Г. «Контрасти. Лірика» // Літературно-науковий вістник. – 1912. – Кн. IX. – С. 388–390.

¹⁰⁰ Філянський Микола Григорович (1873–1938) – поет, художник, музейний діяч.

¹⁰¹ Ніковський Ан. Українська література в 1912 році // Літературно-науковий вістник. – 1913. – Кн. I. – С. 170–183.

¹⁰² Йдеться про збірку оповідань С. Черкасенка «На шахті» (1909).

¹⁰³ Очевидно, йдеться про поему М. Некрасова «Рыцарь на час» (1860–1862).

¹⁰⁴ «Товариство підмоги українській науці, літературі і штуці» – засноване 1908 р. за матеріальної підтримки В. Симиренка. Меценат асигнував на його потреби 100 тис. крб. з умовою, щоб щорічні відсотки з цієї суми були використані на потреби розвитку української літератури, науки і мистецтва.

¹⁰⁵ Леонтович Володимир Миколайович (1866–1933) – письменник і громадсько-політичний діяч, меценат, один із видавців і редакторів першої всеукраїнської щоденної газети «Громадська думка» (1905), міністр земельних справ в уряді П. Скоропадського в 1918 р.

¹⁰⁶ Ситін Іван Дмитрович (1851–1934) – російський книговидавець і просвітитель.

¹⁰⁷ Губанов Тимофій – російський видавець дешевої літератури, який мав свій магазин у Києві. Його видання містили багато малюнків і дуже мало тексту, мали багато граматичних помилок, у зв'язку з чим більшість поважних київських типографій відмовлялися співпрацювати з ним.

¹⁰⁸ Йдеться про статтю О. Грицяя «Література, наука і штука. З нових книжок і видань» (Діло. – 1913. – 7 берез. – С. 6). Зокрема, автор статті писав: «Щодо вичислених тут статей, то треба піднести... статтю пана Ніковського про нашу літературу в 1912 р., яка приносить декілька критичних думок про наших авторів і вказує на те, що автор не лише береться судити, але і вміє дати самостійний аргумент на свій суд».

¹⁰⁹ Грицай Остап – письменник, літературний критик, перекладач.

¹¹⁰ Павловський Методій Іванович (1877–1957) – український громадський і кооперативний діяч, журналіст. Випускник Київської духовної семінарії, навчався у Харківському ветеринарному інституті. Працював коректором у редакції газети «Громадська думка», секретарем і редактором газети «Рада» (1906, 1907–1909, 1912), автор рецензій на театральні і музичні твори, друкувався у журналі «Нова громада».

¹¹¹ Рядок із вірша О. Афанасьєва-Чужбинського «Над гробом Т. Г. Шевченка» (1861).

¹¹² 1914 р. О. Олесь переїхав до київського передмістя Пущі-Водиці.

¹¹³ «Основа» – щомісячний журнал письменства, науки і громадського життя, що виходив в Одесі в 1915 р. українською мовою замість забороненого ЛНВ. Редактор – А. Ніковський. Містив белетристику й наукові статті В. Винниченка, Л. Орленка, Г. Чупринки. Закритий військовою цензурою.

¹¹⁴ Очевидно, йдеться про поему О. Олеся «На зелених горах» (1915).

¹¹⁵ Йдеться про *Гринюка Леся* (Олексу) (псевдоніми і криптоніми: Г.; Л.; Л. Г.; Гр. Лесь; Ст. В.; Віль; Вільшанський Степан, Лесь Гр...; 1883–1911) – українського письменника і перекладача. Редактор газет – коломийської «Поступ» (1903–1905) і чернівецької «Буковина» (1907–1908). Автор збірки оповідань «Весняні вечори» (1904), перекладів повісті М. Гоголя «Тарас Бульба» (1909), комедії Б. Б'єрнсона «Новоженці» (1910), книги Ф. Ніцше «Так мовив Заратустра» (1910).

УДК 930.2:929 (477+47)

Ольга Гураль

**СУДОВО-СЛІДЧІ СПРАВИ ВЕРОНІКИ ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ
1929 р. І 1938 р. ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВІДТВОРЕННЯ
ЇЇ ПРОСОПОГРАФІЧНОГО ПОРТРЕТА**

У статті проаналізовано інформативну специфіку документів судово-слідчих справ Вероніки Черняхівської; визначено способи виявлення та використання просопографічної інформації про неї.

Ключові слова: джерело, репресії, судово-слідча справа, біографія, просопографічний портрет.

В статье проанализировано информационную специфику документов судебно-следственных дел Вероники Черняховской; определены способы выявления и использования просопографической информации о ней.

Ключевые слова: источник, репрессии, судебно-следственное дело, биография, просопография, исследование.

In the article is analysed informational specificity of the documents in Veronika Chernyakhivska forensic case; are defined ways for determining and use of prosopographic information about her.

Key words: source, repressions, forensic case, biography, prosopography, research.

© Ольга Гураль, 2012